

ANONYMUS

DIE FRAGE, OB DIE SEELEN DER THIERE VERSTAND HABEN? : IN EINER GESELLSCHAFT GUTER FREUNDE UNTERSUCHT

DE VRAAG OF DE ZIELEN DER DIEREN VERSTAND HEBBEN. IN EEN GEZELSCHAP VAN GOEDE VRIENDEN ONDERZOCHT.

1742

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

herzien 7 februari 2020

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

Leipzig, 1742

http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Agbv%3A3%3A1-227863

http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/urn/urn:nbn:de:gbv:3:1-227863

VERTALING VAN HET DUITSE OMSLAG

De vraag
of de
zielen der dieren
verstand hebben,

in
een gezelschap van goede vrienden
onderzocht.

Leipzig,
uitgeverij Bernhard Christoph Breitkopf 1742.

INLEIDING VAN DE VERTALER

Het betreft een compilatie van artikelen. Het is niet geheel duidelijk hoe de artikelen van de afzonderlijke auteurs tot stand gekomen zijn. Er schijnen een paar bijeenkomsten te zijn geweest waarop het onderwerp behandeld werd. Er zal dan ter plekke een onderlinge dialoog zijn geweest. In dit boek echter, behandelt de ene auteur na de andere de mening van een der anderen, alsof ze van elkaar een synopsis hebben gelezen, want het kan geen woordelijke neerslag zijn van een groepsgesprek waarbij iedereen met elkaar van gedachten wisselt.

Kernbegrippen in de discussie zijn de vergelijking tussen hetgeen de reden is om aan de mensen verstand toe te schrijven, en aan de dieren al dan niet. Ook het kiezen hoort hier onlosmakelijk bij. Er worden diverse voorbeelden aangehaald waarbij dieren met iets geconfronteerd worden, vervolgens een afweging maken tussen het ene en het andere dat al dan niet fortuinlijk voor ze is, en vervolgens oordelen en hieruit een keuze maken. Dit is het kenmerk waardoor wij aan mensen verstand toeschrijven, en dus ontkomen we er niet aan om het ook aan de dieren toe te schrijven.

Een van de auteurs merkt terecht op, dat de grootte van het dier er totaal niet toe doet. Ook het volledige gebruik van de gangbare zintuigen is geen maatstaf. Zo kunnen bepaalde blinde dieren nog steeds keuzes maken tussen wat zij wel of niet nodig hebben.

Interessant is de stelling van een der auteurs, dat we ons er niet op moeten verkijken dat bepaalde dieren hun zintuigen op een veel voortreffelijker manier kunnen inzetten dan wij mensen. Althans, wanneer je ze als vermogens ziet. Zo kan de mens dingen doen die weer ver uitstijgen boven datgene waartoe dieren in staat zijn. Bijvoorbeeld wetenschappelijke dingen uitdenken, en een onstoffelijk gebied betreden en onder beheersing brengen, waartoe dieren in die mate niet in staat zijn.

Uit de voorbeelden die de revue passeren, blijkt, dat de auteurs naar willekeur kiezen om hun stelling te bewijzen. Zo stelt een van hen, dat wanneer je een hond een braadstuk voorzet en tegelijkertijd ook brood, hij het eerste zal grijpen. Niet omdat hij verstand heeft, want er komt geen overleg aan te pas, maar omdat de aangeboren aandrift hem ertoe verleidt, aldus de auteur. Maar waarom zouden we het verstand - waarvan überhaupt een goede definitie nodig is - niet ook een aangeboren aandrift noemen? Of alles een aandrift, dan wel een verstand noemen? Er zijn zoveel gradaties van handelen nadat ons brein een impuls heeft gekregen, dat nauwelijks de grens tussen overleg en instinctief reageren kan worden gegeven.

Er is een glijdende schaal tussen de uitersten, dus kan men beter stellen dat het pure instinct zich aan de ene kant van de schaal bevindt, en het logische redeneren aan de andere kant. En dan nog komt het er steeds op neer dat er uiteindelijk een beslissing op de impuls wordt genomen, waarbij er bij het instinctieve denken een korte tijd tussen impuls en beslissing ligt, en bij het logisch redeneren een langere tijd, waarbij het eindresultaat van laatstgenoemd proces wel veel onverstandiger kan zijn dan het eindresultaat van het instinctief handelen.

Wat niet uit het oog moet worden verloren, is de reden waarom mensen er zo op gebrand zijn om aan te tonen dat de dieren verstand bezitten, of het juist niet bezitten. Zit er angst achter om vast te stellen dat er geen kenmerkend verschil zit tussen ons verstand en het verstand dat wij dieren toeschrijven? In de discussie zegt een der auteurs, dat dieren - al hebben ze verstand - geen wetenschappen kunnen worden bijgebracht zoals wij die kennen, en merkt op: “Wij hoeven dus niet te vrezen dat tussen ons en de dieren al het onderscheid zou wegvallen, wanneer wij deze laatsten een verstand en een keuze toeschrijven.” Vrees is hierbij dus een belangrijke factor.

Opmerkelijk is, dat ook de elementen straf en beloning in het hiernamaals, worden genoemd als consequentie van een vaststelling dat dieren een verstand hebben. Als ze namelijk vrij

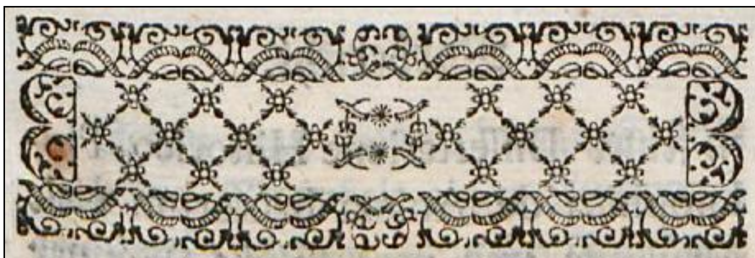
zijn om te kiezen, moeten ze ook onderworpen zijn aan de consequenties. Hiermee wordt een onwetenschappelijk en theologisch element in de discussie ingevoerd dat de analyse vertroebelt.

De wijze van redeneren is hier en daar zeer ondoorzichtig, doordat de betrokken auteur het ene tegen het andere afzet, en dan bijvoorbeeld stelt dat het ene moet gelden omdat de tegenstander het andere niet kan ontkennen, tenzij ..., en meer van dit soort redeneringen.

Het werk noemt de begrippen ‘Verstand’ en ‘Vernunft”. Ik heb ze vertaald met verstand en vernuft, hoewel ze ook met rede of gezond verstand kunnen worden vertaald.

Het begrip ‘verständig’ komt uiteraard ook veel aan bod. Ik heb er voor gekozen om zoveel mogelijk te vertalen met het begrip ‘verstandelijk’.

Ruud Muschter

Ten geleide.

Wie de dieren voor bezielde wezens houdt, zal in zijn gedachten zeer gemakkelijk tot het onderzoek worden gebracht of hun zielen ook met een verstand begiftigd zijn. Zowel de wereldwijzen als de godgeleerden hebben meermalen met elkander daarover gestreden. Sommigen hebben uit de daden der dieren willen aantonen, dat ze niet slechts denken, doch ook oordelen en derhalve tot de verstandige entiteiten moeten worden gerekend. De heer professor en superintendant in göttingen, Ribov, voert in zijn ‘Dissertatione Historico-Philosophica de Anima Brutorum’ vele beroemde en voortreffelijke mannen aan, die dit hebben willen beweren. Anderen echter is deze mening zo ongerijmd voorgekomen, dat zij er allerhevigst tegenin gesproken hebben. De heer schrijver van de genoemde dissertatie vertelt, dat de kerkvaders Basilius en Ambrosius er geen bezwaar tegen hadden om de dieren zielen toe te schrijven die een kracht tot oordelen bezitten. Daarentegen had Chrysostomus tegen degenen die de dieren tot zo edele schepselen rekenden, met een zo verhitte ijver gestreden, dat hij niet geschuwd had om te zeggen dat de duivel de wereldwijzen standvastig tot werktuigen had gebruikt, waarmede hij[1] had

[1] Lees: ‘de duivel’.

geprobeerd aan te tonen dat tussen mensen en dieren geen onderscheid zou bestaan.

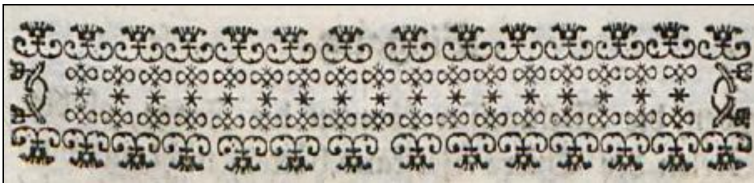
Wanneer men echter in deze strijd naar waarheid een uitspraak wil doen, moet men deels de betekenissen der woorden ‘verstand’ en ‘vernuft’ vergelijken, en deels afwegen of men datgene wat men daardoor uitdrukt, voor alle of slechts sommige dieren toepasselijk vindt. Het gezelschap van goede vrienden die in het vorige jaar de verscheidene meningen der wereldwijzen over het bestaan van de zielen der dieren hebben overwogen, heeft thans een deel der strijdige vraag over de denkende kracht daarvan onderzocht. Het heeft in deze overwegingen indertijd slechts willen aantonen, of men aan de dieren een verstand kon toeschrijven. Want het gezelschap onderscheidt verstand en vernuft, en houdt dat voor een soort verstand die in het denken een uitzonderlijke voorkeur heeft. Voornamelijk is het nadenken der leden erop gericht geweest, te onderzoeken of men in alle dieren kenmerken van een verstand aantreft. Hun oordelen zijn uiteenlopend. De ordening echter waarin zij deze verbonden, toont aan dat zij in hun opzet om een duistere kwestie duidelijk te maken, met elkander beraadslaagd hebben. Hun vorige behandeling heeft niet alleen een zo goede bijval gevonden dat ze reeds ten tweeden male ter tafel heeft moeten komen, doch ze heeft ook onder de liefhebbers der wereldwijsheid hier in Leipzig een dusdanige achting teweeggebracht, dat de leden de eer gehad hebben om hun filosofische strijd in een aanzienlijke vergadering van geleerde toehoorders mondeling uit te voeren.

Leipzig, in de decembermaand[2]
1742

Johann Heinrich Winkler,
buitengewoon hoogleraar filosofie.

[2] “Hornmonat”. Ook wel gebruikt voor januari en februari.

Eerste deel, waarin de beslissing op de vraag in twijfel wordt getrokken.

Inleiding.

Hooggeboren, hoogwelgeboren, hoog- en zeer edele, met name zeer te eren heren,

De vraag of de zielen der dieren verstand hebben, kon in onze laatste vergadering niet worden beslist, ofschoon wij ons ijverig hebben ingespannen om de bewijzen en tegenwerpingen naar de leer van het vernuft op te stellen. Enigen onder ons, die het verstand der dieren probeerden te beweren, spraken met zulk een grote waarschijnlijkheid, dat ik geloofde dat zij tenslotte een volledige bijval zouden sorteren. Alleen moest ik buiten verwachting waarnemen, dat ik mij in mijn gedachten bedrogen had. Een onzer had zich tot de kunst der oude twijfelaars laten verleiden. Hij wilde weliswaar slechts voor een cartesiaan worden aangezien, doch zijn listige wijze van spreken verried hem. Men merkte het heel duidelijk, dat hij de weg wilde bewandelen die Sextus Empiricus in de pyrrhonische[3] leer gewezen heeft. Hij wilde ons wijsmaken, dat de wereldwijzen de vraag of de zielen der dieren verstand hebben, niet zouden kunnen uitmaken. De argumenten die men zowel voor als tegen deze naar voren bracht, waren onderling qua sterkte gelijk. Zo ijverig als hij ze had afgewogen, zo onmogelijk was het hem niettemin om in het ene meer kracht dan in het andere aan te treffen. Hij bevond zich daarom in een zodanige gemoedsgesteldheid, dat

[3] Vorm van scepticisme. Naar Pyrrhon van Elis (ca. 362 - ca. 270 v. Chr.).

hij het verstand der dieren noch kon onderschrijven, noch ontkennen. Ik was indertijd door de lange strijd vermoeid geraakt, en moest in dier voege het besluit nemen om het onderzoek naar een ander tijdstip te verschuiven. Ondertussen echter liet ik u, mijne heren, met een vergenoegde hoop van mij gaan, aangezien onze twijfelaar door zijn bescheiden voordracht u zo opmonterde, dat gij verklaarde dat ge uw gedachten op papier wilde zetten, en die aan mij wilde voorlezen op de dag die ik daartoe voor u zou bestemmen. Uw samenkomst wekte in mij dan ook een groot verlangen om de ordening en schoonheid van uw gedachten met een opmerkzaam nadenken te beschouwen. Onze twijfelaar zal zich onfeilbaar zo met u vergeleken hebben, dat hij zolang zal zwijgen tot het hem tijd dunkt te zijn om zijn pyrrhonische gewiekstheid te tonen. Wellicht echter zijn enkelen onder u bereid, hem met waarheden te confronteren die zijn thans rustige gemoed in beweging zullen zetten.

*   *   *

Eerste bewijs dat de dieren verstand hebben, door Christoph Carl Renz uit Neurenberg.

Hoog te eren heren,

Wanneer men er eenmaal van overtuigd is dat de dieren zielen hebben, dunkt het mij dat het niet moeilijk aan te tonen is dat men hun een bepaald verstand kan toeschrijven. Gij weet heel goed, hoog te eren heren, hoe serieus ik onlangs de mening van Cartesius verdedigd heb. Doch nadat enkelen onder u de onjuistheid van de slotsom waartoe deze wereldwijze mij verleid heeft, op een duidelijke wijze getoond hebben, zo hebben de bewijzen die voor de zielen der dieren zijn opgesteld, mij niet alleen tot de waarheid verleid, doch mij ook op de gedachten gebracht dat men de dieren het verstand niet gans kan ontzeggen. Hun zintuiglijke organen[4] zijn gepresenteerd als de voortreffelijkste getuigen dat ze door zielen bewoond en geleid moeten worden. De aard en wijze waarop men van de organen der zintuiglijkheid een zo duidelijk getuigenis kan verkrijgen, heeft bij mij van meet af aan de gedachte gewekt dat de zielen der dieren met een bepaald verstand begaafd zijn. De conclusie die indertijd getrokken werd door een van de verdedigers van hun ziel, had deze inhoud: “Het brein en de zintuiglijke organen der dieren zijn net zo geschapen als bij de mensen. Ze zijn dus met dezelfde opzet gevormd geworden. Die van de mens

[4] “Gliedmaszen”.

moeten een ziel tot middel dienen waardoor zij de lichamelijke dingen kan gewaarworden. Als zodanig moeten de zintuiglijke organen benevens het brein in de dieren ook voor dit doel geschapen zijn geworden. De lichamen van de dieren worden dientengevolge werkelijk door zielen belevendigd." Dit was de conclusie die mij in onze laatste discussie noopte om van de mening van Cartesius af te stappen. Ik voelde de sterkte van dit bewijs, door de gelijkenis te beschouwen die wij in de zintuiglijke organen der dieren en mensen aantreffen. En juist deze gelijkenis toont, dat de dierlijke zielen door hun gewaarwordingen tot een bepaald verstand geraken. De menselijke ziel weet ten tijde dat ze met haar lichaam in het gezelschap der mensen gebracht wordt, net zo weinig als de ziel van een jong geworpen dier. Doordat ze echter via de verscheidene organen der zintuigen de stoffelijke dingen op verschillende wijze ondergaat, wordt ze gaandeweg in staat gesteld om de ondervonden zaken van elkander te onderscheiden. Zodra men dit bij een kind waarneemt, zegt men, dat het begint verstandiger te worden. Een jong dier heeft net zulke geschikte organen der zintuigen als een kind. Sommige impressies[5] worden in de oren, andere in de ogen, andere op de tong, andere in de neus, andere in de zenuwen der huid van een jong dier door de uiterlijke dingen gemaakt. Zijn ziel moet dus noodwendig net zulke verschillende ondervindingen hebben. Zou het dan niet het lawaai van het licht, de geur van de smaak, de warmte van de koude, het natte van het droge onderscheiden? Wil men dan zeggen dat een ziel zonder enig verstand is, wanneer het over verschillende dingen verschillende gedachten heeft? Want wat is het verstand anders, dan een vermogen om te denken en te onderscheiden? Iedereen moet mij toegeven, dat een menselijke ziel een handeling van haar verstand uitoefent, wanneer ze de aangelegenheden dankzij de gewaarwordingen die in de verschillende organen der zintuigen gemaakt worden, van elkander onderscheidt. Iedereen moet mij toegeven, dat de oren der

[5] "Bewegungen".

dieren anders dan hun ogen geprikkeld worden, en op de tong andere veranderingen ontstaan dan in de neus. Zouden hun zielen dan de smaak, geur, het geluid, licht en kleuren met elkander vermengen? De bewegingen der dieren zijn duidelijke kenmerken dat hun ziel zich steeds iets anders moet voorstellen wanneer een ander ledemaat geprikkeld wordt. Ze tonen reeds in de eerste dagen van hun leven, wanneer ze de organen der zintuigen beginnen te gebruiken, dat hun zielen de kracht hebben om het verschil der dingen op te merken. Het is wel waar, dat wanneer men een jonge hond voor het eerst tegelijkertijd suiker en gloeiende kolen voorlegt, hij eerder op de kolen afloopt dan op de suiker. Alleen volgt hieruit niet, dat het hem aan onderscheidingsvermogen ontbreekt. Een kind doet het net zo. Juist daardoor onderkent men, dat de lichtstralen van de brandende kolen met name de ogen geprikkeld moeten hebben. Laat men hem[6] echter de zoetigheid van de suiker ervaren, en zet men hem na enige tijd beide zaken tegelijkertijd voor, dan zal hij de kolen gewis laten staan en naar de suiker lopen. Wanneer een jong kind hetzelfde doet, zegt men dat het nu verstandiger is geworden. Waarom zou men dus een hondje geen verstand toeschrijven, wanneer het net zo doet als een kind bij dit soort handelingen? De zielen der dieren onderscheiden niet alleen de zaken naar de aard der dingen, doch maken ook van de dingen die een zintuiglijk ledemaat hetzij ineens, of op verschillende tijdstippen beroeren, verschillende voorstellingen. Het kan niet anders zijn. De innerlijke gesteldheid der zintuiglijke werktuigen vereist dat. Men brenge een dier, ongeacht welk, thans in onze vergadering. Wanneer het gezonde ogen heeft, moeten onze lichamen, wanden, deuren en vensters daarin worden afgebeeld. Wil men geloven, dat het beeld van een venster net zo opgebouwd is als het beeld van een wand? Wanneer echter de beelden in het oog verschillend zijn, dan moeten ook de gewaarwordingen der ziel van elkander onderscheiden zijn. Wat zijn gewaarwordingen waardoor een ziel de

[6] Lees: 'de hond'.

zaken onderscheidt, anders dan gedachten van een verstand? Is het niet waar, dat wij werkelijk denken wanneer wij kachels, wanden, dekens, deuren en vensters van dit vertrek van elkander onderscheiden? Zijn deze gedachten niet de werkingen van ons verstand? Doch waar krijgen wij ze nu vandaan? Ontspringen zie niet doordat deze zaken door de lichtstralen in het oog worden afgeschilderd? Doch zouden niet juist deze beelden in het oog van eenieder dier verschijnen, wanneer het aanwezig zou zijn? Zou dus zijn ziel niet soortgelijke gewaarwordingen hebben? Waarom zou men dan alle gedachten ontkennen die ze hebben? Wanneer de stelling juist is dat een ziel denkt, wanneer ze heldere gewaarwordingen heeft, moet men ook toegeven dat de gewaarwordingen waardoor de zielen der dieren de uiterlijke zaken van elkander onderscheiden, tot de gedachten van een verstand moeten worden gerekend.

Tweede bewijs dat de dieren verstand hebben, door Johann Ferdinand Hübner uit Silezië.

Mijne heren,

Ik betoon de mening van mijn voorgangers volledige bijval en beweer eveneens, dat de dieren verstand hebben. De keuze die ze in de uiterlijke aangelegenheden maken, bewijst dit tot genoegen. Men zal op de grote kring van de aardbodem, de woonplaats van zovele levende wezens, geen enkel dier aantreffen dat men niet een keuze zou kunnen toeschrijven. Of men nu bij de grootste of bij de kleinste dieren begint, men moet over hen algemeen bevestigen, dat ze naar een bepaalde willekeur[7] handelen. Men neme een van de grootste. Men zette bijvoorbeeld bij een paard aan de ene zijde een baal stro, en aan de andere een maat haver. Zal het niet tussen deze beide dingen een keuze maken? Zal het niet op het ene toesnellen, en juist van het andere weggaan? Zal het niet het ene tot zijn voer nemen en het andere onberoerd laten? En wat is dit anders dan kiezen? Bestaat de keuze niet hierin, dat men uit twee dingen waarover men tegelijkertijd de beschikking heeft, er eentje uitneemt dat aan iemand het beste bevalt? Bezit niet het paard het vermogen om zowel naar het ene voer te gaan, als naar het andere? En geeft het niet de voorkeur aan het ene boven het andere? Men moet dus hetzij de mening over het kiezen, die door alle wereldwijzen is aangenomen, verwerpen, of toegeven dat een paard een keuze heeft.

Een precies deze eigenschap wordt ook bij andere dieren gevonden. Men legge bijvoorbeeld voor een hond op een bord een stuk gebraden vlees, en op het andere enkele stukken brood, en late hem de vrije macht om te nemen wat hem aanstaat. Zal hij geen keuze maken? Zal hij niet een van beide tot zijn voer

[7] Hier is niet bedoeld: ‘willekeurig’ in de zin van doelloos.

uitzoeken en zijn honger daarmede stillen? Hij wordt door geen enkele dwang der natuur gedreven om de ene spijs boven de andere aan te raken. Neen, hij heeft een vermogen om zowel het brood als het braadstuk te grijpen. Men geve hem slechts een van deze spijzen, bijvoorbeeld het brood. Dan zullen wij spoedig zien, dat hij door geen enkele natuurlijke dwang bewogen wordt om naar de ene spijs te happen, en de andere daarentegen te verafschuwen. Wanneer hij hongerig is, zal hij het brood bij gebrek aan het braadstuk verteren.

Men kan echter niet slechts met betrekking tot de spijzen van de dieren beweren, dat zij een keuze hebben. Ze bewijzen die ook in andere dingen. Ik wil u, mijne heren, met uw verlof, een merkwaardige gebeurtenis over een hond vertellen, hetgeen ter verheldering van mijn stelling veel zal bijdragen. Kreiling heeft ons die in de “Grundsätzen der leibnizischen Philosophie" beschreven. Een hondje uit Bologne, dat men bij nachttijd vanwege de koude een pakje aantrok, stond bijna iedere ochtend als eerste op, en sloop stiekem vanuit zijn huis een ander binnen, om daar een hondje van dezelfde soort te bezoeken. Het deed zijn best om door zijn gevlei en gedrag de mensen in het huis ertoe te bewegen, dat zij hem zijn nachtkleed uittrokken, opdat het des te vrijer met het andere hondje kon omgaan. Op een keer wilde niemand hem bij het uittrekken behulpzaam zijn. Het vond toen, door zijn wonderlijke gedraai, door tegen de tafel en banken aan te schuren, en zijn ledematen nu eens hierheen en dan weer daarheen te bewegen, het kunststuk uit om zich zelf uit te kleden. Het ging met deze gewoonte lange tijd voort, totdat zijn baasje achter deze streek kwam. Die kleedde het daarom iedere morgen zelf uit, en liet het gaan. ’s Middags en ’s avonds kwam het weer in zijn eigen woning terug. Zo nu en dan gebeurde het, dat het hondje het huis ernaast niet open aantrof. Het ging daarom naar het huis er tegenover, en veroorzaakte door zijn hevige geblaf dat men de deur voor hem opendeed. Alleen was dit geblaf voor zowel de inwoners van

het huis, als ook de buren zelf bezwaarlijk. Men deed daarom voor hem niet alleen de deur dicht doch probeerde ook, vanuit de ramen met stenen, het van het huis te verdrijven. Het vlijde zich echter zo stevig tegen de huisdeur, dat het voor het stenen gooien volledig veilig was. Dit bewoog het huispersoneel ertoe om het met roeden voort te jagen. Het listige dier begaf zich na enige tijd opnieuw naar het huis, en wachtte zonder enig blaffen tot de deur geopend werd. Doch het werd wederom weggejaagd. Dit bewoog het ertoe, lange tijd weg te blijven. Uiteindelijk echter waagde het terug te komen, begon hevig te blaffen, en zocht een plek uit waar het noch door stenen kon worden getroffen, noch door het huispersoneel bij het openen van de huisdeur gepakt kon worden. Na langere tijd zag het op een ochtend een jongen op de huisdeur toegaan, die de klopper greep en tegen de deur sloeg. De hond bemerkte, dat op dit aankloppen de deur open werd gedaan. Hij liep echter niet direct naar de huisdeur zolang hij boven iemand aan het venster waarnam, doch gedroeg zich alsof hij wegging en hield zich heel stil. Zodra hij zag dat de vensters dicht werden gedaan en hij verder niemand te vrezen had, sloop hij naar de kant van het huis tot bij de deur, en ging op de plek staan waar hij de jongen had zien kloppen, en waar ook niemand die zich dicht tegen de deur drukte, opgemerkt kon worden. Hier sprong hij diverse keren de lucht in, bewoog de klopper en klopte op de deur. De bewoners van het huis vroegen wie er was. En toen zij geen antwoord kregen, overwogen ze dat het wellicht een kind uit de buurt was dat de gewoonte had om niet meteen te antwoorden. Daarom maakten zij de deur open en de hond sprong vol vreugde de woning van het andere hondje binnen. Hij ging ermee door, deze streek uit te halen. De bewoners van het huis bewonderden de list en gehaaidheid van dit dier, en er werd hem zowel door dezen als door zijn geliefde baasje vrije toegang verschaft.

Wie zou uit de handelingen van deze hond niet de conclusie trekken, dat men hem een keuze moet toeschrijven? Hij laat zich zijn kleren uittrekken, wanneer hij het andere hondje wil bezoeken. Is er niemand die hem helpt, dan kleedt hij zichzelf uit. Hij wordt aanvankelijk niet in het huis toegelaten. Dit hindert hem niet en hij komt terug. Het huis blijft vele dagen gesloten, doch door zijn hevig blaffen probeert hij de mensen tot goedigheid te bewegen. Hij wordt door slaan en gooien van het huis verdreven. Ook dat houdt hem er niet vanaf om terug te komen. Hij ziet een mens op de deur kloppen en bemerkt dat die opengaat. Hij handelt eveneens naar deze regel en verwacht precies dezelfde uitwerking van het kloppen. Zijn dit niet louter handelingen waarin een keuze plaatsvindt? Kan de hond niet zowel zijn kleding aanhouden, als uittrekken? Kan hij niet zowel thuisblijven, als het andere hondje bezoeken? Kan hij niet zowel stilzwijgen, als blaffen? Kan het schelden, slaan en gooien hem niet zowel terughouden, als dat de voorstelling van het andere hondje hem beweegt om het wederom te bezoeken? Kan hij niet zowel rustig zitten, als naar de klopper springen? Is niet elk van deze handelingen net zo mogelijk als de andere? De hond bedient zich ook hierin van zijn vrijheid. Enerzijds stelt hij zich het genoegen voor dat hij in de naburige huis bij het hondje genoten heeft, anderzijds de moeilijkheden die hem ervan afhouden om dat opnieuw te hebben. Hij kan lopen, hij kan thuis blijven; beide zijn hem gelijkelijk mogelijk. Hij grijpt het eerste, dat wil zeggen, hij kiest. Kunnen we dus niet met het grootste recht dergelijke dieren een keuze bij hun handelingen toeschrijven?

Zouden de dieren geen keuze hebben, dan zouden ze geen onderscheid maken tussen hun vrienden en vijanden. Men peste[8] een hond of een paard op een gevoelige wijze: hoe zeer zal zijn wraak ons niet achtervolgen? Al ontvluchten wij zijn woede, zal het dier toch de hem aangedane pesterij niet zo

[8] “beleidige”.

spoedig vergeten. Ook wanneer wij pas na enige tijd weer bij hem verschijnen, hoe hevig zal hij dan niet op ons losgaan en ons door een vreselijke stem zijn weerzin laten merken? Betoont men hem daarentegen een weldaad, hoe vriendelijk zal het dier zich dan jegens ons bewijzen? Welke vleiende bewegingen zal hij niet jegens ons maken? Gesteld dat men hem na enige tijd met een vreemde mens nadert, hoe gans anders zal hij zich dan jegens ons, dan jegens de vreemde betonen. Hoezeer zal de hond ons bijvoorbeeld door zijn vriendelijke gebaren liefkozen? Wanneer nu de dieren geen vrije keuze hadden, dan zouden zij tussen degene die hen pesten en degene die hun goed heeft gedaan, geen onderscheid maken. Ze zouden zich jegens hun weldoeners net zo als jegens hun vijand, en jegens hun vijand net zo als jegens hun weldoeners opstellen. Ze zouden voor een vreemde mens niet vluchten, noch hun onwil jegens hem door hun stem te kennen geven. Doen zij dit dan? Geenszins. Ze weten zeer goed hun vriend van hun vijand, en een vreemde van hun heer te onderscheiden. Dat wil zeggen: zij weten te kiezen.

En hoe duidelijk verleiden ons niet de bewegingen van de dieren die kunsten leren, tot de zekerheid dat men hun een keuze moet toeschrijven. Men neme een aap die het dansen en andere verrichtingen der mensen leert. Zal hij niet onder de verschillende bewegingen die hem getoond en voorgedaan worden, de ene na de andere na-apen? Zal hij niet al zijn ledematen naar de onderkende ordening bewegen, zodra hij zijn vaardigheid aan de mensen moet laten zien? Moet hij niet het ene na het andere doen, en eerst de beweging uitvoeren die het eerst moet komen, en ten laatste die, welke het slot van de ganse aangelegenheid vormt? Moet hij bijvoorbeeld niet bij het dansen de ene poot na de andere opheffen, en de bewegingen ervan naar gelang van de traagheid of de snelheid der muziek uitvoeren? Moet hij niet na een bepaald aantal schreden omkeren, en zich naar de andere kant van de kamer wenden? Zijn dat niet bewegingen die alle in zijn macht liggen? Moet hij

echter niet die het eerst verrichten, welke door de regels van het dansen als eerste vereist worden? Wat is dat echter anders, dan dat hij kiest?

Doch niet alleen grote dieren hebben een keuze. Neen, ook de allerkleinste bezitten deze merkwaardige eigenschap. Een enkel daarvan is zeer in staat om de waarheid van mijn stelling aan te tonen. Ik wil slechts de mieren als voorbeeld aanvoeren. De natuurkundigen hebben van deze ijverige arbeiders opgemerkt, dat ze een onbeschrijfelijke liefde en zorgvuldigheid betonen bij het opvoeden van hun jongen, omdat ze die vrijwel voortdurend in hun mond dragen, alles opdat ze maar geen schade lijden. Wordt het aardrijk waarin deze diertjes zich ophouden iets te vochtig, dan spannen ze zich in om hun jongen naar een droog oord te brengen, opdat ze niet door de natheid beschadigd worden. Wordt echter het aardrijk aan de oppervlakte al te droog, dan begeven ze zich in hun holen, en trekken ze zich steeds dieper in de aarde terug, opdat zij en hun jongen een matige vochtigheid kunnen hebben. Zouden deze kleine dieren geen vermogen hebben om willekeurig te handelen, dan zouden ze hun jongen in de vochtigheid laten liggen. Waarom zouden ze dezen nu eens uit een al te droog naar een vochtig, en uit een al te nat naar een droog oord voortdragen? Zou het hun niet om het even zijn, waar hun jongen willen liggen waar zij willen, of ze zouden leven of omkomen? Waarom zouden ze voor de welvaart van hun jongen bezorgd zijn? Doch ze lezen in deze gemoedsbeweging uit twee oorden der aarde datgene uit, wat voor hun gezondheid het beste is. Ze kunnen hun jongen laten omkomen en ook behouden. Beide is hun mogelijk. Ze geven echter aan het laatste de voorkeur boven het eerste. Dat wil zeggen: ze kiezen. Zo groot is dus de zekerheid waarmede wij over de dieren beweren dat ze tussen de uiterlijke dingen een keuze maken.

Hieruit volgt noodwendig, dat ze ook een verstand bezitten. Het valt niet te bedenken hoe het mogelijk is dat een dier iets

zou kiezen, wanneer het geen verstand zou bezitten. Men zegt, dat een mens kiest wanneer hij tussen dingen die hem beide mogelijk zijn, de voorkeur geeft aan het ene boven het andere, omdat hij het ene als beter beschouwt dan het andere. Kan men geloven, dat een dier uit twee dingen er eentje uitkiest, wanneer het niet iets zou waarnemen waarbij het ene de voorkeur verdient boven het andere? Zou het niet besluiteloos blijven, wanneer de dingen het onverschillig voorkwamen? Moet het niet een beweeggrond hebben waarom het veelmeer aan dit, dan aan dat, de voorkeur geeft? Waar echter moet het de beweeggrond anders vandaan halen, dan uit het onderscheid der beide dingen? Doch hoe zou het het onderscheid kunnen bemerken, wanneer het geen verstand bezit? Bestaat het verstand er niet uit, dat men zich de uiterlijke dingen voorstelt, ze tegen elkander afweegt, en op datgene acht slaat waardoor ze van elkander verschillend zijn? En doen de dieren niet dit, via hun keuze? Bemerken ze niet het onderscheid der dingen? Worden ze niet daardoor bewogen om iets de voorkeur te geven boven iets anders? De aangevoerde voorbeelden bevestigen dit tot genoegen. Zou een mier zijn jongen uit een nat naar een droog oord dragen, wanneer hij niet precies het onderscheid tussen het natte en het droge zou bemerken? Zou hij dezen uit een al te droog naar een vochtig oord brengen, wanneer de dood en het leven van zijn jongen hem om het even zouden zijn? Verdrijft men het wild uit zijn woningen, dat het zich in de wouden en arealen heeft uitgekozen, zal het dan wederom in deze buurten komen, zijn oude holen opnieuw bezoeken en door zijn aanwezigheid het vorige veldgebied beleven? Geenszins. Maar waarom laat het zich niet meer zien? Het weet, dat het in deze contreien zijn leven niet zeker is. Het ontvlucht daarom deze gevaarlijke oorden en begeeft zich naar een verblijfplek war het voor de vijandelijke aanvallen van de gruwelijke honden rustig, en voor de listige naspeuringen van een sluwe jager zeker meent te zijn. Als nu de dieren de dingen van elkander onderscheiden, aan het onderscheid handelingsmotieven ontlenen om het ene te aan-

vaarden en het andere te verwerpen, en in bepaalde kwesties gans willekeurig handelen. moet men er dan nog langer aan twijfelen om aan hen ook een verstand toe te schrijven?

Het ongerijmde dat uit het eerste bewijs schijnt te volgen, door Ernst Salomon Hausdorf uit Zittau.

Hoog te eren heren,

Uw gedachten zouden mij volledig overtuigen, ware het niet, dat ze tot enkele conclusies aanleiding geven die ongerijmd lijken te zijn. Wat u in uw conclusies tot basis neemt, zijn dingen waarbij u zich op ervaring beroept. Men ziet dus niet, wat men tegen de aanvaarde stellingen zou kunnen inbrengen. De wijze waarop gij daaruit gevolgtrekkingen maakt, schijnt met de verstandsleer goed overeen te komen. Men wordt dus bijna genoopt om aan uw verhandelingen de naam van werkelijke bewijzen te koppelen. Weeg ik evenwel af wat daaruit zou moeten volgen wanneer uw conclusies juist zouden zijn, dan geraak ik in grote twijfel.

Mocht het waar zijn, dat de dieren verstand hebben, dan wist men niet waardoor men ze van de mens zou kunnen onderscheiden. Ik wil niet geloven, dat gij, mijne heren, de dierlijke zielen aan de menselijke gelijk wilt maken. Ge zoudt niet alleen het menselijke geslacht tot strijd tegenover u opjutten, doch ook uiteindelijk uw eigen oordeel tegen u hebben. Zolang de mensen als verstandelijk beschouwd zijn, zolang hebben zij zich - doordat hun zielen met verstand begiftigd zijn - van de dieren onderscheiden. Waar blijft nu dit onderscheid, voor zover uw uitspraken met de waarheid bestaan? Het is wellicht te stoutmoedig gesteld wanneer men de paarden een verstand toeschrijft, en een mierenhoop schetst als een woning en verzameling van verstandelijke schepselen. Gesteld dat iemand die in zijn leven voor het eerst een kudde olifanten heeft gezien, mij vraagt wat het voor dieren zijn, zou ik hem dan kunnen antwoorden dat het verstandelijke dieren zijn? Zou hij niet denken: hoe is dat mogelijk, dat er een mens is die in een zo wonderbaarlijke gestalte verschijnt? Want wij zijn het van jongs

af aan gewend, dat wij ons ogenblikkelijk een mens voorstellen zodra wij een verstandig dier horen noemen.

De dieren moeten verstand hebben omdat ze met organen der zintuigen begiftigd zijn, en door vele ervan onderscheiden hun zielen de stoffelijke dingen van elkander. Zo was de conclusie die in de eerste verhandeling werd uitgevoerd. De schrijver ervan heeft die zo kunstig ingericht, dat ik op de handige verbinding van zijn gedachten niets kan aanmerken. Mocht echter, aangezien een dier gewaarwordt, daaruit werkelijk volgen dat het met verstand denkt, dan zou men zou op gelijke wijze kunnen stellen, dat sommige onverstandelijke dieren ons qua verstand overtreffen. Ik vat geenszins de stelling aan dat men de dieren in eigenlijke zin een verstand toekent. Ik zeg slechts, dat men tot zulke ongerijmde meningen moet vervallen, wanneer de wijze van concluderen juist is op grond waarvan men wil beweren dat de dieren verstand hebben.[9]

Er zijn bepaalde dieren wier zintuiglijke organen veel voortreffelijker zijn dan de werktuigen waarmede wij mensen gewaarworden. En de ervaring leert door ontelbare voorbeelden dat ze ons qua sterkte om waar te nemen ver vooruit zijn. Hoe zuiver en helder zijn de ogen van de lynxen en roofvogels? Hoe gezwind worden die niet dingen in de verte gewaar die hun tot voer dienen? Hoe scherp zien niet de adelaars tegen de zon in? En hoe duidelijk zien ze niet de buit op de aarde, al zweven ze ook nog zo hoog in de lucht? Vele dieren hebben meer dan twee ogen. Bij enkele spinnen heeft men er zes, en bij enkele acht ontdekt. Ja, in sommige gewormten is het ledemaat dat men voor een oog houdt, samengesteld uit een grote hoeveelheid ogen die er als een gevlochten zeef uitzien Zo heeft Van Leeuwenhoek in de ogen der kever meer dan 3000, in de beide ogen der vlinders uit de zijderupsen meer dan 6000, en in de beide ogen der mordelle meer dan 25.000 dergelijke werktuigen

[9] Onduidelijk.

waargenomen, waarvan elk zo geschikt gebouwd is om te zien, dat zich daarin de rondom staande zaken uiterst fijn afbeelden.

Hoe scherp is niet de reuk der honden, aangezien enkele daardoor de voetstappen van hun baasjes van alle andere onderscheiden, en anderen het oord aantonen waar enige tijd geleden een bepaald soort wild is geweest? Boyle[10] vertelt in zijn verhandeling over de eigenschappen der uitwasemingen een merkwaardig voorbeeld. Een edelman had door een van zijn bedienden een speurhond speciaal laten africhten. Op een keer wilde hij een proef nemen, namelijk of de hond de mens kon opsporen. De bediende moest daarom vier mijl verder naar een bepaalde plek gaan, en daar vandaan nog drie mijl een stad ingaan, waar het dan marktdag was. Enige tijd na zijn vertrek liet de edelman de hond lopen, en stuurde hierop enkele bedienden na, die hem simpelweg moesten volgen waar hij heenging. Onderweg kwam hij vele mensen tegen die naar de markt gingen. Hij liet zich echter in zijn spoor door niets van de wijs brengen. Ten slotte kwam hij in de stad, liep door de straten daarvan, tot hij bij een huis kwam waar de bediende die hem afgericht had, op de bovenverdieping zat, zonder dat de nagestuurde lieden er iets van afwisten.

Zo voortreffelijk zijn de zintuigen van sommige dieren. En omdat vanwege het feit dat ze gewaarwordingen ondergaan, met reden geconcludeerd kan worden dat hun zielen verstand hebben, moet dat steeds groter zijn hoe scherper ze waarnemen. Is er evenwel één enkele mens die hen in de kracht om te zien en te ruiken, evenaart? Moeten dus de zielen van sommige dieren niet in vele zaken verstandiger zijn dan de zielen der vernuftigste mensen? Wie heeft van de geurstofjes die de neus van een hond beroeren, ooit de geringste gewaarwording? Hoe-

---

[10] Robert Boyle, 1627-1691, Engels-Iers chemicus en natuurkundige. Zie ‘The Philosophical Works of the Hounorable Robert Boyle Esq.’, First Volume, Sect. III, p. 429.

veel duizenden gedachten moeten dus in de ziel van de door Boyle genoemde speurhond ontstaan zijn, waarvan er geen enkele aan het verstand van een mens kan ontspringen? Uit hoeveel duizenden gedachten zou dan ook het verstand van een dergelijke hond rijker zijn, dan de ziel van een natuurkundige die de geur met alle ijver onderzoekt? Zoveel duizenden ogen als er in een kever, in een zijdevlinder, in een mordelle gevonden worden, zovele duizenden gedachten zouden er in het verstand van een mens minder moeten zijn. Doch wie zou zich ervan laten overtuigen dat dergelijk gewormte ten opzichte van de mensen een zo grote voorkeur qua verstand zou moeten hebben? Zo avontuurlijk komt ons dan ook de conclusie voor, dat men de zintuigen en de gewaarwordingen van de dieren tot bewijs wil maken dat hun zielen met verstand begiftigd zijn.

Het ongerijmde dat uit het tweede bewijs lijkt te volgen, door Christoph Jeremias Rost uit Grimma.

Mijne heren,

Bij de andere conclusies wilde men beweren, dat de dieren verstandelijke schepselen moeten zijn omdat ze kunnen kiezen. Ik wil niet onderzoeken of men met recht hier iets tegen in zou kunnen brengen of niet, en dus noch over de sterkte, noch zwakte van deze slotsom oordelen. Staat u mij slechts toe, dat ik datgene mag doen wat mijn voorganger gedaan heeft. Ik wil u enkele conclusies tonen die men niet zou kunnen loochenen, wanneer uit de keuze der dieren bewezen zou kunnen worden dat ze verstand hebben. Iedere keuze vooronderstelt de vrijheid.

ſo wenig, als eine Mühle, die von dem Win-
de getrieben wird. Wer alſo wählet, der han-
delt frey; der kann aus zwey gleich möglichen
Dingen eines herausnehmen; der kann das Gu-
te dem Böſen, das Beßre dem Geringern, und

Wie iets gedwongen doet, kiest net zomin als een molen die door de wind gedreven wordt. Wie dus kiest, handelt vrij. Hij kan uit twee gelijke opties er eentje uitnemen; hij kan de voorkeur geven aan het goede boven het slechte, het betere boven het geringere, en het beste boven al het andere. Hij kan doen wat geschikt voor hem is, en daarentegen nalaten wat hij voor schadelijk houdt. Kunnen nu de dieren kiezen, kunnen ze aan het ene de voorkeur geven boven het andere, omdat het hun het beste toeschijnt, dan zijn ze vrij, en zijn hun handelingen aan geen enkele mechanische noodwendigheid onderworpen. Wanneer men een tuinhuis ziet aanleggen, de hoogte en breedte daarvan ziet bepalen, en het aantal en de breedte van de vensters ziet afmeten, dan gelooft men dat de bouwheer deze bouw had

kunnen nalaten, een andere hoogte en breedte aangeven, en het aantal vensters vermeerderen of verminderen. Waarom willen wij dan de dieren, wanneer ze een keuze hebben, niet op dezelfde wijze recht doen wedervaren? Waarom willen wij niet geloven, dat bijvoorbeeld de vogels een nest bouwen, en niet bouwen; het diep of vlak, breed of smal maken, en op een hoge of lage boom kunnen aanleggen? De handelingen der dieren zijn dus vrije handelingen. Ze moeten weliswaar volgens een regel worden ingericht en volgens een wet uitgevoerd worden. Doch deze regel en deze wet moet zo in elkaar zitten, dat de dieren zich eraan kunnen houden en ze kunnen overtreden. Hebben evenwel de dieren een wet, en hebben ze de vrijheid om die in acht te nemen of ertegen te handelen, dan moeten hun daden hetzij overeenkomstig de wet zijn, dan wel strijdig daarmee; en hetzij goed of slecht zijn. Dienovereenkomstig moeten er vrome of slechte dieren zijn.

Men zal hier tegenin brengen, dat het meer dan bekend is, dat de meeste mensen enkele dieren als vroom, doch andere als slecht beschouwen. Mijn conclusie bevat dus niets belangrijks. Ik weet wel, hooggeëerde heren, dat men dit algemeen gelooft, en heb vaak gehoord dat een schaap een vroom, en daarentegen een wolf een slecht dier wordt genoemd. Alleen gebruikt men deze woorden niet in de zin waarin ik ze thans volgens de zedenleer gebruik. Men duidt niet op de bronnen waaraan de handelingen der dieren ontspringen, en men noemt ze slechts hierom vroom of slecht, omdat ze ons nut brengen of schade toevoegen, zoals de dichters een haven getrouw, een wind kwaad, en een zee verkeerd noemen. Men schrijft de dieren dus geen morele deugden en ondeugden[11] toe, en gelooft dat men ze met net zo weinig recht zou kunnen straffen als de zee door Xerxes getuchtigd is geworden. Wanneer ik daarentegen de dieren vroom of slecht noem, wanneer ik hun daden tot goed of slecht verklaar, dan doe ik dat met het oog op de keuze die men

[11] “Laster”.

hun toeschrijft, en concludeer daaruit dat ze vatbaar zijn voor beloning en straf. Het mag daarom niemand belachelijk voorkomen, wanneer hij Reynaerd de Vos op de rechterstoel ziet, en een procesdag met de dieren gehouden ziet worden. Men moet de ban die de rupsen indertijd opgelegd zijn geworden, als een terechte straf beschouwen, en het inzicht der Romeinen bewonderen die, volgens het bericht van Plutarchus, op een bepaalde feestdag een gans in een draagbaar hebben gedaan en met vele plichtplegingen in Rome hebben rondgedragen, doch een hond met een strop gewurgd en met hem op de meest schandelijke wijze zijn omgesprongen. De honden hadden namelijk bij het bewaken van het Capitool geslapen, terwijl de ganzen de met gekletter naderbij komende Galliërs door hun gesnater verraden hadden. Verdienen evenwel de dieren vanwege hun goed of slechts gedrag beloningen of straffen, dan moeten ook hun handelingen aan het feitelijke verstand toegerekend kunnen worden. Want alle straffen en beloningen zijn gebaseerd op het toerekenen. Waar dat niet plaatsvindt, moeten ze noodwendig wegvallen. Doch wie pleegt men een daad toe te rekenen? Moet niet diegene die men voor de uitvoerder van een zedelijke handeling moet aanzien, verstandig en zich van zichzelf bewust zijn? De dieren moeten dan ook van hun handelingen kennis dragen, de goede en slechte van elkander onderscheiden, en in hun geweten hetzij vreugde of onlust ondervinden. Hoeveel gevolgtrekkingen kunnen hieruit gemaakt worden, en hoeveel vragen gesteld? Wij vergenoegen ons ermede, slechts dit enkele daaruit te destilleren, dat de verdedigers van de dierlijke keuze ook de dieren na de dood hetzij een gelukzalig, hetzij ongelukzalig leven moeten toeschrijven. De dieren namelijk hebben onbederfelijke zielen, die door niets anders dan een directe inwerking van God vernietigd kunnen worden. Ze hebben hetzij gezondigd, of naar het voorschrift der wet geleefd. Dit gedrag moet hun toegerekend worden en hetzij straf of beloning aantrekken, aangezien het aan de vrijheid ontsprongen is. Zou men nu niet kunnen bewijzen dat de zielen der dieren

onsterfelijk zijn? Zou men niet juist om de reden waarom men aan de mensen een eeuwig leven toeschrijft, de dieren hetzij voor eeuwig gelukkig of ongelukkig moeten houden?

Al deze conclusies zijn juist, wanneer men aanneemt dat de dieren een keuze hebben. Degenen die deze stelling poneren, moeten ook toegeven wat daarmede onlosmakelijk verknoopt is. Geloven zij dat genoemde conclusies overeenkomstig de waarheid zijn, dan spreken zij niet alleen de Openbaring, doch het verstand tegen. Want leren niet de godgeleerden, leren niet de wereldwijzen, dat de dieren geen vrije schepselen zijn, noch onderworpen aan straffen of beloningen? En bewijzen zij niet zeer principieel, dat de dieren na dit leven geen ander te verwachten hebben? Dit alles echter moet men loochenen wanneer men hun een vermogen tot kiezen toeschrijft.

De daden der dieren kunnen vanuit een natuurlijke aandrift worden verklaard, door Joh. Matthäus Wagner uit Danzig.

Mijne heren,

Hoe langer ik nadenk over de verrichtingen der dieren, hoe nauwkeuriger ik de handelingen der beesten overdenk, hoe scherper ik de ware kenmerken van het verstand beschouw, des te zwakker schijnen mij de bewijzen te zijn waarmede men wil beweren dat de dieren verstand hebben. Ik zal hier echter niet de doorslag geven over de vraag of men de dieren een verstandelijk denken kan toeschrijven zonder een tegenspraak te uiten. Ik zal thans niet uiteenzetten dat de voorvechters van deze mening zich in oneindige moeilijkheden verwikkelen. Mijn voorgangers hebben dit reeds op een duidelijke wijze aangetoond. Ik zal slechts bij het onderzoeken van deze stelling blijven staan, of men in de bewijzen waarop de leer van het verstand der dieren gegrondvest is, alle eigenschappen van een juiste conclusie aantreft. Men zal mij hiervan bezwaarlijk overtuigen. Alle handelingen der beesten kunnen vanuit een natuurlijke aandrift worden verklaard. Men handelt dus zonder grond wanneer men stelt, dat hun lichamen door verstandelijke wezens geregeerd worden. Ik weet wel, mijne heren, dat velen de natuurlijke aandrift tot de loze tonen rekenen, aangezien zij een duistere en verwarde voorstelling daarvan hebben, en zijn betekenis niet inzien. Men houdt dit woord voor zomaar een klank waarbij men zich niets kan voorstellen, en men gispt daarom diegenen die het gedrag der dieren tot dit beginsel willen herleiden. Doch dit maakt mij in mijn voornemen niet dwaas. Dergelijke oordelen die meer vanuit een overhaasting dan uit een rijp beraad ontstaan zijn, hebben niet de kracht om mijn mening te veranderen. Ik beweer niets waartoe ik niet door correcte verstandelijke conclusies geleid ben. Wij mogen slechts de eigenschappen van onze ziel beschouwen; wij mogen slechts haar

beslissingen overdenken, wanneer wij hierin iets zekers willen bepalen. Vinden wij in onze ziel niet de verlangens die men noch uit een verstandelijke afweging, noch uit een gewaarwording kan herleiden? De geneigdheid jegens personen van het andere geslacht, iemands verlangen om zijn lichaam door het gebruik der spijzen te behouden, en de vrees voor datgene wat het kan vernietigen, zijn bepaalde vormen van een natuurlijke aandrift die de Schepper zelf in onze aard gelegd heeft. Kan men dus de natuurlijke aandrift tot de loze tonen rekenen, terwijl onze eigen ervaring ons van zijn werkelijke kracht overtuigt? Wanneer de conclusie juist zou zijn dat een woord waarvan men geen volkomen duidelijk begrip heeft, een nietsbetekenende klank is, dan zouden wij in de wetenschappen met vele loze tonen omgaan. Spreekt men niet in de natuurleer over de kracht van de magneet, over de oorzaken der zwaarte, over de verscheidene kleuren der lichamen? Bevestigt het niet een veelvuldige ervaring, dat al deze dingen werkelijk voorhanden zijn? Concludeert men vandaar niet met recht, dat deze woorden een bepaalde betekenis toekomt, al hebben we niet meteen het vermogen om de zaken duidelijk in te zien en precies te bepalen? Gesteld dus, dat de natuurlijke aandrift die zich in de geschapen zielen uit, door ons niet verklaard zou kunnen worden, zou daaruit dan volgen dat men hem zou mogen loochenen en tot de loze tonen zou mogen rekenen? Alleen, zijn wij dan in de beschouwing van dit woord zonder enige gedachten? Kan er dan in het geheel geen verklaring van worden gegeven? Zeer mis! Het is onmogelijk dat God een schepsel zou voortbrengen zonder het tegelijkertijd de eigenschappen mede te geven die overeenkomstig zijn aard zijn. Kennen en verlangen zijn de voornaamste eigenschappen van een ziel. Daaruit volgt noodzakelijk, dat God in de Schepping aan de zielen bepaalde voorstellingen en neigingen heeft ingeplant, die noch uit een gewaarwording, noch uit een verstandelijke afweging bij hen ontstaan zijn. Deze eerste kennis, deze neigingen, die de Schepper zelf in de aard van

iedere ziel heeft gelegd, noem ik hun natuurlijke aandrift. Hieruit kunnen in de dieren alle handelingen worden verklaard die het aanzien hebben, als zouden ze in een verstandelijk denken hun oorsprong hebben. Wanneer men een paard een bundel stro en tegelijkertijd een vat met haver voorzet, zal het beslist het laatste tot voer nemen. Een hond zal zijn honger liever met een stuk gebraden vlees dan met brood stillen, en wanneer men hem beide aanreikt, gewis naar het eerste grijpen. Volgt hieruit echter, dat ze onder deze gegevens een passende keuze maken? Bij een verstandelijke keuze moet men de eigenschappen onderzoeken van de dingen waaruit men er eentje moet nemen. Men moet ze met elkander vergelijken, en een besluit nemen ten aanzien van datgene waarbij men de meeste volkomenheden aantreft. Hiertoe wordt een zorgvuldig nadenken en een precies overleg vereist. Wie verzekert ons echter, dat dit alles bij de dieren plaatsvindt? Wanneer een dier dat men verschillende spijzen voorzet, bij ieder bakje bleef stilstaan; wanneer het iedere soort van spijzen aandachtig zou bekijken; wanneer het zijn overleg door een diepzinnige stelling te kennen gaf, en daarna uit eigen nadenken het voer zou kiezen dat voor hem van alles het geschiktste is; dan had men enige reden om het met de verstandelijke schepselen onder één klasse te scharen. Uit de ervaringen echter die men tot nu toe met de dieren heeft opgedaan, volgt in het geheel niet, dat hun een keuze moet worden toegeschreven, en dat ze een verstand en een vermogen tot overleggen en te besluiten bezitten. Zouden bij een mens geen andere kenmerken te vinden zijn dan die, waaruit men het verstand der dieren wil bewijzen, dan zou men hem deze volkomenheid ten onrechte toeschrijven. Men mag dus bij de dieren slechts een vermogen tot gewaarworden, en een natuurlijke aandrift aannemen, wanneer men hun handelingen op een verstandige wijze verklaren wil. De Schepper heeft in de zielen der beesten een neiging tot de spijzen gelegd door dewelke ze hun levensduur het gemakkelijkste kunnen behouden. Zodra deze spijzen hun worden voorgezet, zodra een

paard een kist met haver en een hond een stuk vlees ontwaart, grijpen ze het om daarmede hun hongerige magen te verzadigen. Ze hebben van nature een neiging voor deze dingen gekregen, en daarom kunnen ze niet kiezen en lang overleggen of die voor hun lichamen geschikt of schadelijk zijn. Men maakt hier een bezwaar en men zegt: Wanneer een dier uit zijn aard naar een bepaalde spijs wordt aangedreven, zou het nimmer tot een andere kunnen besluiten. Alleen leert de ervaring ons het tegendeel. Men geve, zegt men, een hond een stuk brood, en dan bedenkt hij zich niet om zijn honger daarmede te stillen. En men neme een paard de haver weg, dan zal het naar ander voer grijpen. Alleen wordt mijn mening door dit bezwaar in het geheel niet ontkracht. Wij mogen slechts dit aannemen, dat een dier van nature een bepaalde aandrift tot verschillende spijzen verkregen heeft, en dat deze neigingen slechts met betrekking tot hun grootte verschillend zijn. Wanneer men derhalve aan een hond vele spijzen tegelijkertijd voorzet, dat zal hij zeker die nemen tot welke hij een grotere aandrift heeft. Wanneer men hem er echter slechts één over laat, zal hij ook deze zonder bedenken grijpen, aangezien hij de andere dan niet gewaarwordt.

Het verlangen der dieren om hun geslacht voort te planten, en de zorgvuldige opvoeding van hun jongen, laten zich net zo gemakkelijk uit dit beginsel herleiden. Ik wil bij het voorbeeld van de mieren blijven staan. Ik geef toe, dat ze hun jongen nu eens naar een vochtige en dan weer naar een droge plek brengen, en al datgene vermijden wat hun grootbrengen zou kunnen hinderen. Volgt daar nu uit, dat ze bij deze handelingen een afweging maken? Hebben wij reden om hun een verstand toe te schrijven? Moet men hun noodwendig een kennis van de gesteldheid van de vochtige en droge aarde, en van de invloed die ze op hun lichamen heeft, toeschrijven? Kunnen wij niet al deze handelingen verklaren wanneer wij aannemen, dat God in hun zielen een aandrift heeft gelegd die ze bij het opvoeden van hun jongen volgen? En wordt deze mening niet bevestigd doordat de

dieren met hun jongen voortdurend op dezelfde wijze omgaan, en de eerste keer bij hun opvoeding de zorgvuldigheid aanwenden die ze naderhand in acht nemen, ongeacht of ze uit ervaring nog niet geleerd hebben welke handelingen het behoud van hun jongen bevorderen, en welke deze kunnen hinderen?

Het gedrag der dieren jegens hun weldoeners en pestkoppen laat zich eveneens vanuit hun natuurlijke neigingen verklaren. Ze hebben van de Schepper een aandrift gekregen om zich tegen diegenen vriendelijk op te stellen, van wie zij enige liefkozingen verkrijgen; en om anderen daarentegen hun wraak te laten ondervinden, wanneer ze bijvoorbeeld door hen gepest zijn. Ze onderscheiden weliswaar hun vijanden van hun vrienden, alleen is dit slechts een werking van hun waarnemingskracht, waartoe geen verstand vereist wordt. Ze achtervolgen ook de eersten, en vleien de laatsten, doch slechts vanuit een natuurlijke aandrift. Wanneer een paard de pesterij door diegene die het geslagen heeft, duidelijk zou inzien, wanneer het vanuit een verstandelijke afweging tot wraak zou besluiten, dan zou het al zijn krachten aanwenden om dit einddoel te bereiken. Het zou tegen zijn pestkop in opstand komen, hem met groot gemak de grond in trappen en hem wellicht geheel van het leven beroven, wanneer hij zich niet door een snelle vlucht aan zijn woede zou onttrekken. Dit is echter strijdig met de ervaring. De toorn der dieren komt derhalve slechts vanuit een hun ingeplante aandrift, en hun wraak strekt zich ook niet verder uit dan hun natuurlijke neiging dat toestaat.

Ook het naäpen van de menselijke daden, hetgeen wij bij enkele dieren waarnemen, is een gevolg van de natuurlijke aandrift die de Schepper aan hun zielen gegeven heeft. Ze voelen een neiging om hun ledematen op dezelfde manier te bewegen als ze het bij de mensen gewaarworden. Ze volgen deze aandrift van hun aard en bereiken met behulp daarvan een vaardigheid in handelingen waarvan het het aanzien heeft alsof ze van hun verstand een getuigenis afleggen. Heeft men vandaar een reden, mijne heren, om de dieren een verstand toe te

schrijven? Kunnen de verrichtingen der beesten misschien een gedegen grond voor dit bewijs geven? Kan men misschien met recht de algemene mening verlaten die de dieren tot onverstandige schepselen verklaart, aangezien men al hun handelingen vanuit een natuurlijke aandrift tot een ongedwongen aard kan herleiden?[12]

[12] Onduidelijk.

De twijfel over het beslissen van de vraag, door Nathanael Gottlieb Guter uit Danzig.

Mijne heren,

Ik heb uw strijd met het grootste genoegen aangehoord. Weet gij echter ook wel, dat ge een aangelegenheid hebt ondernomen waarover ge niet kunt beslissen? Weet gij niet, dat ge vergeefs met elkander strijdt? En ziet gij niet, dat ge met uw arbeid niets zult gewinnen? Bedenk slechts waar uw bedoelingen naartoe leiden. Ge wilt onderzoeken of de dieren al dan niet een verstand hebben. En gij wilt die mening aanvaarden waarbij ge de sterkste argumenten en de minste moeilijkheden zult vinden. Ik zou uw voornemen ongemeen billijken, wanneer ik zou weten dat ge mij een genoegen zoudt kunnen verschaffen. Doch waar wilt ge uw bewijzen voor deze kwestie vandaan halen? En waaruit wilt ge uw argumenten halen? De wereldwijsheid kan u hierin onmogelijk behulpzaam zijn, en de verstandelijke conclusies zijn bij lange na niet toereikend om een zo verwarde kwestie in een volledig licht te zetten. Wanneer ge een openbaring gehad zoudt hebben en ik mij ervan kon verzekeren dat ge niet de onwaarheid zoudt spreken, zou ik van u in elk geval datgene geloven wat gij mij ervan zoudt kunnen zeggen. Thans evenwel, aangezien gij u enkel en alleen met filosofische bewijzen wilt behelpen, kan ik u aan geen enkele kant bijvallen. En gij zult uiteindelijk zelf toegeven, dat ge niets dan veronderstellingen naar voren hebt gebracht, al hebt ge ook de ganse voorraad van uw vernuft in deze kwestie uitgeput. Realiseert u zich slechts hoe klein onze filosofische wetenschap is en hoe weinig wij vermogen om de beginselen der dingen met ons vernuft in te zien. Hoeveel dingen vinden wij niet in het rijk der natuur waarvan wij de oorzaak niet kunnen laten zien? En hoeveel kan daarin nog niet verborgen zijn waarvan wij in het geheel niets afweten? Hoe kunt gij dan, mijne heren, zo driest

zijn om een zo moeilijke kwestie door verstandelijke conclusies te bewijzen, nu ons vernuft in zeer nauwe begrenzingen is ingesloten? Waar wilt ge dan de wereldwijzen om raad vragen, terwijl hun wetenschap een zo kleine omvang heeft? Uit de handelingen der dieren kunnen wij nimmer bewijzen, dat ze een verstand of geen verstand hebben. En uit de gelijkenis die zich tussen de daden der beesten en der verstandelijke mensen bevindt, een waarheid willen opdiepen, schijnt een overijling te zijn. Moet men dan daarom alle dingen onder één noemer[13] brengen, omdat men bij hen iets aantreft waarin zich een gelijkenis voordoet? Hoe gemakkelijk zou ik in staat zijn om duizend kwesties met elkander te vergelijken, en ze onder één noemer te brengen, waarin ik zuiver en alleen op de gelijkenis zou letten? En hoe spoedig zou ik op deze manier aan een ding iets toeschrijven wat het wellicht ogenschijnlijk zou kunnen tegenspreken? Gij ziet dus, mijne heren, hoe weinig voordeel u de filosofie in haar strijd teweeg kan brengen.

Ik wil u duidelijker zeggen wat ik over het ganse onderzoek denk. Het is waar, dat de voorvechters van het verstand der dieren alle krachten hebben aangewend om hun stelling te bewijzen, en de kwestie zo duidelijk mogelijk te presenteren. Wanneer ik hun gedachten afweeg, die zij ons bij het beschouwen van de zintuigen en de keuze der dieren bekend hebt gemaakt, dan schijnt het toch zo te zijn, dat men de zielen der dieren als verstandige wezens moet beschouwen. Want, zegt gij, hoe zou men willen ontkennen dat een wezen dat de ordentelijke kentekenen van dit vermogen bezit, een verstand heeft? Hoe zou men kunnen beweren dat een ziel onverstandelijk is, wanneer men ogenschijnlijk gewaarwordt dat ze denkt, en de dingen waarover ze nadenkt passend van elkander onderscheidt? Zouden wij niet gedwongen zijn om bij alle mensen het verstand te loochenen, wanneer wij de eigenschappen zouden willen laten varen waaraan men hun verstand

[13] “zu einer Art”.

duidelijk bemerkt? Is het niet waar, vraagt gij, dat men aan het onderscheid dat de mensen bij de ondervonden aangelegenheden maken, het verstand kan onderkennen? Is het niet waar, dat men het verstand voor de bron moet aanzien van de gewaarwordingen waardoor een immaterieel wezen de dingen onderscheidt? Getuigt het niet van een verstandige ziel, wanneer men een keuze kan maken? Zou men ontkennen dat iemand het vermogen om te denken en te onderscheiden bezit, wanneer hij uit twee en diverse gelijke opties datgene neemt dat hem het beste dunkt te zijn? Worden niet al deze eigenschappen bij de dieren aangetroffen? Zou men er dan niet van overtuigd zijn, dat de dieren verstandelijke zielen hebben? Wat dunkt u, hoe men over mij zou oordelen wanneer ik andere gedachten zou koesteren? Ik weet zeker, dat gij gelooft dat ge juist op deze wijze zoudt kunnen nopen om van alle mensen te ontkennen dat zij verstand hebben, wanneer ik op de kenmerken van het verstand geen acht zou slaan.

Doch wat moet ik over deze kwestie oordelen, wanneer ik de gedachten der tegenstanders afweeg? Wat moet ik zeggen, wanneer ik de conclusies in overweging neem die uit de stelling dat de dieren verstand hebben, getrokken zijn? Kon ik dan nog zo gezind blijven? Kon ik dan nog goed met dat argument aan de dieren een verstand toeschrijven? Geenszins. Ik zou de begrippen van het gezonde verstand verlaten; ik zou mijzelf moeten tegenspreken; ja, ik zou tegen mijn aard handelen en mij tot een gans ander wezen moeten maken dan ik werkelijk ben. Bedenke gij slechts, mijn heren, de veelvoudige ongerijmdheden die daaruit voortvloeien. De conclusie is heel natuurlijk, dat het onderscheid tussen de mensen en de dieren opgeheven zou worden, wanneer men uit het feit dat de dieren organen der zintuigen hebben, de conclusie wil trekken dat ze een verstand bezitten. Op deze wijze schijnt eruit te volgen, dat ze een veel volkomener verstand dan de mensen zouden hebben, aangezien we bij hen veel voortreffelijker organen der

zintuigen aantreffen dan bij de verstandelijke wezens. Ja, wat moet ik over de vrijheid zeggen die de dieren noodwendig moeten hebben, wanneer men hun een keuze toeschrijft? Wat moet ik van hun handelingen denken, die dan hetzij goed of slecht moeten zijn? Hoe moet ik over de straffen en beloningen oordelen die hun toekomen? Wat moet ik over hun onsterfelijkheid, over hun geweten en over hun gelukzalige of ongelukzalige toestand zeggen, die ze na de dood zouden moeten verwachten? Al deze conclusies vloeien inderdaad voort uit een aangenomen keuze. Hoe moet ik mij uit deze verwarring helpen? Schijnt het thans niet net zo helder te zijn dat de dieren geen verstand hebben, als voorheen, toen men uit de aangevoerde bewijzen hun zielen voor verstandelijk hield?

Ik weet weliswaar dat een kwestie nimmermeer mag worden aangenomen als die met verkeerde gevolgtrekkingen verknoopt is, en dat een stelling onbetwistbaar vals moet zijn wanneer die tot ongerijmdheden verleidt. Ik weet echter ook, dat de voorvechters van het verstand der dieren aan hun conclusies louter dingen ten grondslag hebben gelegd die door de dagelijkse ervaring bekrachtigd worden. En eenieder zal mij zonder moeite nageven, dat zij zich met hun bewijzen naar het voorschrift van een gezonde verstandsleer gericht hebben. Zij hebben het verstand der dieren bewezen op een manier zoals men het verstand van een mens vanuit zijn daden onderkent. Wat dunkt u, mijne heren, zoudt gij deze bewijzen voor gebrekkig houden, zonder zelf een fout te begaan? Zoudt ge deze conclusies hun sterkte benemen, zonder tegen de waarheid te handelen?

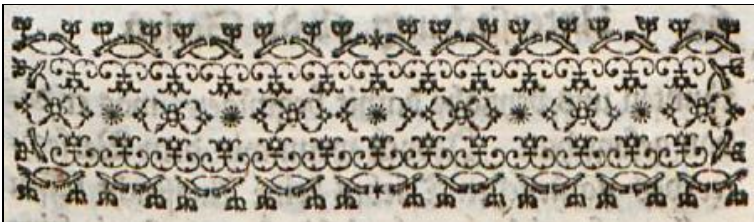
Doch zijn de gevolgtrekkingen die uw tegenstanders gemaakt hebben, niet net zo natuurlijk? Hebben zij zich niet van belangrijker beginselen bediend? Hebben niet juist de bewijzen waarmede men het verstand der dieren heeft willen beweren, de gelegenheid gegeven tot de verklaarde ongerijmdheden? Moet men niet aan een wezen een verstand toeschrijven, wanneer

men aan deze een keuze toegeeft? Behoort echter niet tot de keuze een vrijheid? Is die niet altijd met bepaalde regels verknoopt die men voor wetten moet aanzien? Kan echter een vrij wezen de wetten niet zowel vervullen als ook overtreden? En wordt het in acht nemen of overtreden der wetten niet bestendig met beloningen of met straffen begeleid? Zijn derhalve niet deze gevolgen gans natuurlijk met elkander verbonden? Hoe moet ik mij nu in deze kwestie opstellen? Moet ik de dieren een verstand toerekenen, of moet ik ontkennen dat ze dat hebben? Waarachtig, ik weet niet hoe men deze knoop wil ontwarren.

De gedachten over de natuurlijke aandrift waaruit men de handelingen der dieren herleiden wil, zouden boven alle andere geschikt zijn om mij van deze verwarring los te maken, wanneer slechts de gegeven beschrijving zo in elkaar zou zitten, dat men daarbij niet tot nieuwe twijfels zou geraken. Wanneer ik de woorden waarmede men de natuurlijke aandrift verklaart, zonder het oogmerk van de schrijver beschouw, dan schijnt het mij, dat een dergelijke natuurlijke aandrift noodwendig met het verstand verbonden is. Ik kan mijzelf in het geheel niet wijsmaken, dat een ziel zou handelen volgens een bepaalde aandrift, en daarbij in het geheel geen verstand zou hebben. Beschouw ik evenwel de verklaring van de natuurlijke aandrift naar de bedoeling waarin die verzonnen werd, dan komt het mij voor, dat er iets gezegd is geworden, terwijl men niet weet wat men daarmede zeggen wil. Zou ik mij dus hierdoor laten bewegen om het verstand der dieren veelmeer te loochenen dan te beweren? Nimmermeer zou ik dit op grond van de waarheid kunnen doen. Ik laat de ganse strijd aan u over, mijn heren, voor verder nadenken. Ik kan uw meningen noch verwerpen, noch aanvaarden. Kunt u de aangelegenheid bepalen, dan zal het mij ongemeen lief zijn. Zolang gij die echter in deze verwarring laat, zolang zult gij mij ook veroorloven om mij van een vaststelling te onthouden.

Tweede deel, waarin op de vraag onder dispuut beslist wordt.

Weerlegging van de gedachten over de natuurlijke aandrift, door Johann Gotttlob Werner uit Meissen.

Mijne heren,

Wij hebben dus een tweevoudige verdediging te ondernemen, wanneer de waarheid dat de ziel der dieren verstand heeft, niet onderdrukt moet worden. Allereerst wil men deze uitspraak hierdoor verdacht maken, dat men meent alsof daaruit allerhande ongerijmde kwesties zouden volgen. Ten tweede staat een van ons in de waan, als zouden de daden en handelingen der dieren uit een zekere natuurlijke aandrift te verklaren zijn. Deze komt zelfs onze twijfelaar wonderlijk voor. En wij zouden ons er bijna mee vergenoegen wat hij daarover gezegd heeft. Doch wanneer wij de voorvechter van de natuurlijke aandrift geen uitvlucht willen laten, zal het niettemin nodig zijn dat wij zijn uitleg ontleden en de delen ervan afzonderlijk beschouwen.

Hij verstaat onder de natuurlijke aandrift de begeerten die noch uit een verstandige afweging, noch uit een voorafgegane gewaarwording ontstaan zijn, en die door het Schepper zelf in de ziel geplant zijn geworden. Ik geeft het toe, dat in de dieren dergelijke begeerten kunnen worden aangetroffen. Volgt daar evenwel uit, dat zij geen verstand hebben? Oordeelt u zelf, mijne heren, kan men het wezen dat vermeend geen verstand heeft, niettemin begeerten en neigingen toeschrijven? Naar waarheid spreekt dat zichzelf tegen. Want wat noemen wij

begeren? Een streven naar datgene wat wij tot bevordering van onze volkomenheid voor dienstig hebben onderkend. Wanneer nu onze begeerten met de kennis omtrent de dingen waarop ze gericht zijn, onafscheidelijk verbonden zijn, hoe kunnen wij dan een begrip van dergelijke begeerten hebben, die in een wezen zitten dat in het geheel geen verstand heeft, en dientengevolge wordt geacht van alle kennis beroofd te zijn? Ei!, zegt men, wij hebben immers zelf dergelijke ingeplante begeerten die uit geen enkele verstandige afweging en voorafgegane gewaarwording ontstaan. Waarom zouden er dan geen begeerten zonder verstand kunnen zijn? Ik wil hierop antwoorden. Hoe weet men, dat onze ingeprente begeerten zich zonder verstand kunnen uiten? Moeten wij daarvoor niet tegelijk bepaalde ingeplante ideeën van God gekregen hebben? Hoe moet onze ziel iets begeren waarvan ze in het geheel geen voorstelling heeft? Wat hebben wij dan voor reden om te beweren dat er begeerten zonder verstand zijn? Men noemt de begeerten die uit geen enkel verstandig overleg ontstaan een natuurlijke aandrift. Meent men de begeerten die zonder enig verstand zijn? Ik heb reeds gezegd, dat dergelijke begeerten er niet kunnen zijn. Of neemt men een verstandig overleg in een zo scherp verstand waarin men ze aan de mensen toeschrijft?[14] Met een dergelijk overleg denken de dieren beslist niet. Volgt daaruit echter, dat ze in het geheel geen verstand hebben? Het vernuft is slechts een bijzondere vorm van een voortreffelijk verstand. Wij willen niet beweren, dat de dieren qua verstand aan ons gelijk zijn. Wij willen slechts zeggen, dat ze op een bepaalde wijze denken en een bepaalde graad van het verstand bezitten. Een ziel kan heel goed verstandig zijn, ook wanneer ze niet meteen vernuftige conclusies trekt. Denken wij mensen niet verstandig, wanneer wij op straat de huizen, of in een tuin de bomen en planten, en ’s nachts aan de hemel de sterren aanschouwen en van elkander onderscheiden? Hebben wij voor dit onderscheid een verstandig overleg nodig?

[14] Onduidelijk.

Onze tegenstander, die tot nu toe alle kunst heeft aangewend om de daden der dieren vanuit de natuurlijke aandrift te verklaren, gedenkt in zijn verklaring een kwestie die aan zijn eigen mening antipathiek is. Hij zegt: God heeft in de zielen van de dieren bepaalde voorstellingen ingeplant. De daarmede verknoopte neigingen zijn nimmer gericht op iets wat ze tegenstaat. Als zodanig kunnen hun voorstellingen niet anders in elkander zitten, dan dat ze de aangelegenheden die ze begeren, van andere onderscheiden. Wat is dat anders dan verstand?

Het is niet steeds nodig, dat een verstandig wezen in alle dingen die het met verstand van plan is, ze door een diepzinnige stelling te kennen moet geven. Gesteld, mijne heren, dat aan iemand onverwacht twee soorten spijzen worden voorgezet, waarvan de ene uit de lekkerste confituren, doch de andere naar de wijze van wilde volkeren uit wortels of rauw vlees zou bestaan. Zou hij dan eerst een diepzinnige stelling moeten formeren wanneer hij zou moeten kiezen? En zou men zeggen dat hij geen verstand heeft, wanneer hij zonder diepzinnige gebaren zou beginnen te eten? Zouden wij zeggen dat een kind geen verstand heeft, wanneer het zonder groot bedenken en diepzinnig stellen aan een simpele appel de voorkeur zou geven boven een dukaat? Men zegt, dat God in de zielen der dieren een bepaalde neiging jegens bepaalde spijzen en jegens hun weldoeners heeft gelegd. Doch hoe weet men dit? En gesteld ook, dat het zo zou zijn, volgt daar dan uit, dat ze geen verstand hebben? Zijn er niet ook in de mensen bepaalde ingeplante begeerten? Hebben zij daarom geen verstand? Men zegt, dat de ingeplante neiging actief werd, zodra de dieren een bepaalde gewaarwording hadden. Zodra een hond zijn weldoener ontwaarde, prikkelde deze gewaarwording een ingeprente neiging om zich jegens hem vriendelijk te betonen. Doch hiermede geeft men zelf te kennen, dat een dergelijk dier met verstand kiest. Door de gewaarwording onderkent het, dat dit de aangelegenheid is die bij zijn neiging past. De kunsten die men verscheidene dieren kan bijbrengen, kunnen uit de natuurlijke

aandrift in het geheel niet worden herleid. Ze hebben een vaardigheid om hun ledematen op net zo’n manier te bewegen als ze het bij anderen gewaarworden. Alleen leren ze ook kunsten waarin ze hun ledematen tegen de natuur moeten bewegen. Zou een dier dat daartoe geschapen is om op vier poten te gaan, een aandrift hebben gekregen om zich slechts van

zwoer Füße zu bedienen ? Und warum lernen sie die Künste nicht für sich ? Warum müßen sie erst mit Schlägen dazu angetrieben werden ? Können denn die Schläge Neigungen in die Seele pflanzen ?

twee poten te bedienen? En waarom leren ze de kunsten niet zelf? Waarom moeten ze eerst met slagen daartoe worden aangedreven? Kunnen de slagen soms neigingen in de ziel planten? Of worden ze daardoor werkzaam gemaakt? Wat is het echter voor een verbinding tussen een slag en een neiging tot kunsten die tegen de natuurlijke inrichting der ledematen zijn? Een paard zou geen verstand bezitten, aangezien het zich anders van zijn krachten vertoornd zou bedienen, en zijn vijand hetzij de grond in zou trappen, of zich door de vlucht in vrijheid zou stellen. Maar wat als ik zou zeggen, dat het verstand van een paard heel groot moet zijn, aangezien het zijn toorn zo spoedig kan stillen. Verlangen wij dan een volkomen verstand bij de dieren? Een paard kan heus wel niet in staat zijn om zijn krachten precies te onderzoeken, en ze met de krachten van een man te vergelijken. Willen wij het daarom alle verstand ontzeggen? Kan men zeggen, dat het kind dat van een muis schrikt, geen verstand heeft, en uit angst daarvoor op de vlucht slaat? Heeft een kind van drie tot vier jaren niet meer krachten dan een ellendige muis? Zo weinig kan men dan ook met de natuurlijke aandrift uitrichten tegen het verstand der dieren.

Antwoord op het ongerijmde, door Martin Gottlieb Pauli uit Lauban.

Zo groot als de waarschijnlijkheid is waarmede enigen van u de stelling dat dieren gans zonder verstand zijn, hebben geprobeerd te poneren, zo weinig kan ik thans toch uw mening bijvallen. De voorvechters van het verstand der dieren hebben in hun bewijzen teveel scherpte en grondigheid. En zolang deze bewijzen hun sterkte, hun volkomen sterkte behouden, zolang men de gebreken van uw conclusies niet kan aantonen, zo lang poneer ik de stelling dat de dieren verstand bezitten. Het is waar, dat onze tegenstanders zich uiterst ijverig hebben ingespannen om onze mening ongeldig te maken. En ik heb hun verhandelingen met het grootste genoegen horen voorlezen. Zij proberen daarin zo zorgvuldig mogelijk om aan onze bewijzen al hun kracht te ontnemen. Zij zetten er andere bewijzen tegenover, en doen hun best om onze mening ook hierdoor gehaat te maken, dat zij pretenderen dat er uit onze gedachten ongerijmde en zichzelf tegensprekende dingen voortkwamen. Waarachtig, voor zover al deze bezwaren net zoveel grondigheid als waarschijnlijkheid hebben, moeten wij allen bekennen dat geen enkel schepsel dan alleen de mens verstand bezit, of wij kunnen op zijn minst de dieren noch een verstand toeschrijven, noch ontkennen dat ze het hebben. Doch zo zinrijk als deze bezwaren zijn, zo lijken ze toch nog de passende sterkte te ontberen. Enkele ervan zijn door de vakkundigheid van mijn voorganger reeds twijfelachtig gemaakt en weerlegd geworden. En de overige zijn net zo zwak en krachteloos. Een korte beschouwing zal ons hiervan tot genoegen overtuigen.

Onze tegenstanders, die ontkennen dat de dieren enige keuze hebben, alsook het vermogen om verstandige gedachten te vormen, proberen de gronden van onze mening te ontkrachten

door tegen ons in te brengen dat wanneer de dieren verstand hadden, wanneer ze konden kiezen, men ze niet van de mensen kon onderscheiden. Alleen is dit bezwaar niet zo belangrijk als onze tegenstanders zich wellicht inbeelden. Wanneer wij aan de dieren het verstand zouden toeschrijven dat de mensen ook hebben, dan zou er tussen deze en gene geen verschil te vinden zijn. Doch onze bewijzen van het verstand der dieren spreken slechts over een kennis die ze aangaande lichamelijke en zintuigelijke dingen hebben. Doch beschouwt de mens slechts lichamelijke dingen? Beschouwt hij niet ook onlichamelijke dingen? Het verstand der mensen bestaat hoofdzakelijk hieruit, dat onze ziel door afzonderlijke voorstellingen algemene begrippen afzondert, deze in zichzelf beschouwt, tegen elkander afzet, en uit de vergelijking daarvan oordelen samenstelt waaruit zich een ontelbare hoeveelheid waarheden laten herleiden. Dit zijn de kwesties waarmede ons verstand zich bezighoudt. De beschouwingen der mens zijn op de belangrijkste dingen gericht. Hij richt zijn gedachten op zichzelf. Zijn vermogen om te denken, zijn gedachten met elkander te vergelijken, en uit de verbonden gedachten algemene waarheden en uitspraken samen te stellen, dit vermogen toont hem, dat datgene wat zijn lichaam bewoont, een onlichamelijk en geestelijk wezen moet zijn. Uit de vele veranderingen waaraan hij onderworpen is, onderkent hij, dat er een hoger wezen moet zijn dat hem geschapen heeft. Hier blijft hij met zijn gedachten staan en weegt af, hoe dit wezen eruit moet zien, en erkent dat het het allervolkomenste wezen moet zijn. Hij ziet verder in, dat dit hoogste wezen zijn leven in zichzelf moet hebben, en zonder begin moet zijn. Hij erkent, dat het alle volkomenheden tegelijk, en deze in de allerhoogste graad, moet bezitten. En hoe verder hij deze gedachten voortzet, des te meer moet hij de verhevenheid en volkomenheid van dit voortreffelijke wezen bewonderen en vereren. Zo ver gaat het menselijke verstand bij het nadenken. Slechts zeer weinig mensen geraken tot deze volkomenheid. Zij hebben echter allen de kracht en het vermo-

gen in zichzelf om het te bereiken. Zeggen wij evenwel dat het verstand dat wij de dieren toerekenen, zo voortreffelijk is? Zeggen wij, dat het mogelijk is om aan een dier de wereldwijsheid, rekenkunde, geometrie of een andere wetenschap bij te brengen? Zeggen wij, dat ze uit de beschouwing van algemene begrippen waarheden samenstellen, en ze in een leerstelling kunnen brengen? En zo is dan ook hun keuze onderscheiden van die der mensen. Mensen die met hun verstand de diepste en verborgenste dingen vermogen in te zien, kunnen ook in kwesties kiezen die onlichamelijk zijn en hun zielen betreffen. Wij hoeven dus niet te vrezen dat tussen ons en de dieren al het onderscheid zou wegvallen, wanneer wij deze laatsten een verstand en een keuze toeschrijven. De dieren kunnen slechts in lichamelijke en zintuiglijke dingen kiezen. Maken ze evenwel een keuze in lichamelijke kwesties, dan moeten ze deze voordien via hun zintuigen gewaar zijn geworden. De gewaarwordingen zijn dus opnieuw een betrouwbaar kenmerk dat de dieren verstand moeten hebben. Doch onze tegenstanders proberen ook dit bewijs te ontkrachten. Zij zeggen, dat wanneer de gewaarwordingen een kenmerk van het verstand der dieren zou zijn, de dieren die ons qua scherpte tot waarnemen overtreffen, noodwendig meer verstand moeten hebben dan wij mensen. Wij moeten deze tegenwerping nauwkeurig onderzoeken, wanneer wij de waarheid niet willen schaden. In de conclusie die onze tegenstanders trekken, zit zeker wel enige waarheid. Het is in elk geval juist, dat de dieren die voortreffelijke gewaarwordingen hebben, ook in de kwesties die zij gewaarworden een bijzondere kennis bezitten, en ons daarin overtreffen. Volgt hier evenwel uit, dat hun verstand in alle overige kwesties groter is dan het onze? Het menselijke verstand is niet slechts in het algemeen, doch ook in ontelbaar veel zintuiglijke dingen veruit voortreffelijker. Hoe hoog is niet onze kennis in de experimentele natuurkunde, in de mechanica, in de optiek en in de astronomie gestegen? Hebben wij niet door de vergrootglazen merkwaardige en verbluffende dingen ontdekt,

die ook door de scherpste gewaarwording der dieren nimmer gekend kan worden? Hebben wij niet door onze verrekijkers de vlekken der zon, de satellieten van Saturnus en Jupiter gezien? Heeft niet Hugenius in plaats van de enige middelste ster in het zwaard van Orion twaalf sterren; Galileo in het zevengesternte[15] meer dan veertig; en in een klein deel van Orion meer dan vierhonderd sterren door de kijkers waargenomen? Ja, Schirlaus de Rheita heeft in het enkele gesternte Orion door een kijker alleen al zo'n tweeduizend sterren geteld. Waar is ooit een dier met al zijn scherpte in gewaarwording tot een zo groot inzicht en grote kennis in lichamelijke en zintuiglijke dingen geraakt? De dieren kunnen ons dus altijd qua scherpte in gewaarwording in bepaalde dingen overtreffen, doch ons verstand zal steeds veel voortreffelijker, veel volkomener dan het verstand der dieren zijn. Onze tegenstanders evenwel laten het hierbij nog niet zitten. Zij gaan verder met het bestrijden van onze opvatting. Zij zeggen, dat wanneer de dieren verstand hadden; wanneer ze het vermogen bezaten om tussen potentieel gelijke dingen een keuze te maken, en aan de ene kwestie de voorkeur te geven boven de andere; ze na dit leven ook onderhevig zouden zijn aan de straffen en beloningen. Alleen overhaasten zij zich in hun conclusies. Een ziel die in het toekomstige leven een beloning of straf waardig moet zijn, moet ook de vaardigheid hebben om zich reeds in dit leven een voorstelling van het toekomstige te maken. Hiertoe echter zijn de zielen der dieren niet geschikt. Hun eigen eigenschappen zijn hun onbekend. Ze weten niet of ze met hun lichamen vergaan, of dat ze hun wezen en leven zullen behouden. Ze weten van het toekomstige leven niets af. Of ze beloond of bestraft moeten worden, is hun gans onbekend, en men kan hun ook nimmer een begrip daarvan bijbrengen. Ja, ook wanneer wij hun handelingen zelf aanzien, bemerken wij, dat ze noch een eeuwige straf, noch beloning waardig zijn. Ze doen niets anders dan dat ze hun lijf en hun leven proberen te behouden. De handelingen

[15] Lees: 'de Pleiaden'.

der mensen daarentegen, zijn op veel meer, en veel belangrijker aangelegenheden gericht. Ons verstand vertelt ons, dat er een God is, en toont ons tegelijkertijd de plichten die wij dit eeuwige en hoogst volmaakte wezen verschuldigd zijn. Hij toont ons de plichten die wij zowel jegens onszelf, als jegens andere mensen moeten uitoefenen. Hij toont ons, dat wij gebonden zijn om al onze handelingen naar een goddelijke wet in te richten. Hij toont ons, dat de goede daden in het volgende leven beloond worden, en dat de slechte bestraft worden. Van al deze kwesties weet het verstand van de dieren niets. Ze mogen hun handelingen nimmer naar een wet inrichten. Ze kunnen dus ook nimmer daden uitoefenen die een eeuwige straf of beloning waardig zouden zijn. Zo ongegrond zijn dus de conclusies die onze tegenstanders uit het bewijs waarmede men het verstand der dieren naar voren wil brengen, ter verduistering van de waarheid hebben willen trekken.

Vermaning[16] betreffende de kenmerken van het verstand, door Benjamin Groddeck uit Danzig.

Hoog te eren heren,

Wat onze tegenstanders door conclusies hebben willen uiteenzetten, is echt niet toereikend om de stelling dat de zielen der dieren verstand hebben, geheel om te stoten. Wanneer wij evenwel de waarheid daarvan buiten iedere strijd om willen vaststellen, moeten wij nog twee beschouwingen uitvoeren. Wij moeten de kenmerken van het verstand bepalen en vervolgens uiteenzetten dat wij ze bij de dieren aantreffen. Wij begrijpen door de kenmerken of eigenschappen waaraan men het verstand der ziel onderkent, deels de denkbeelden waardoor een ziel de aangelegenheden van elkander onderscheidt, deels het vergelijken der aangelegenheden op grond waarvan men erover oordeelt. Het eerste kenmerk van het verstand zijn de denkbeelden of begrippen waardoor een ziel het ene ding van het andere onderscheidt. Wanneer een ziel dit doet, is het heel zeker dat ze denkt en verstand heeft. Omwille van de oorzaak noemen wij de zielen der mensen verstandelijk. Ik wil dit met enkele voorbeelden verhelderen. Stelt u zich voor, mijne heren, dat iemand een cassette ontwaart waarin men verschillende munten heeft verzameld, die deels uit goud of zilver, deel uit andere materie geslagen zijn, en die men van uiteenlopende grootte en ongelijke waarde vervaardigd heeft. Stelt u verder, dat men van deze mens ziet hoe hij iedere soort daarvan nauwkeurig bekijkt, aan elke zijn gebruikelijke naam toekent en hun diverse eigenschappen ontdekt. Wat voor oordelen zouden wij over deze mens vellen? Wat zouden wij denken, wanneer wij dergelijke handelingen bij hem waarnamen? Konden wij tot een andere conclusie komen, dan dat hij verstand heeft? En zouden wij dit om een andere reden dan uit het onderscheid van zijn denk-

[16] “Erinnerung”.

beelden herleiden? Wij kunnen dit vanuit het tegendeel der kwestie op eenzelfde manier uitvoeren. Wij noemen met recht iemand een verstandeloze mens die niet in staat is, zich over dingen een denkbeeld te vormen en daardoor het ene van het andere te onderscheiden. Men stelle zich een mens voor die alles wat hij ziet, voor gif of een dodelijk werktuig aanziet; die geen spijzen geniet, omdat hij ze er ook toe rekent; die uit vrees omgebracht te worden, alle plekken van zijn woning zeer precies doorzoekt, en deuren en vensters op klaarlichte dag op slot doet; voor wie elk kloppen een zekere voorbode van de dood, en een onmiskenbare aanduiding van zijn moordenaars lijkt te zijn. Ik geloof niet, dat wij een dergelijke mens onder het tal der verstandigen zullen rekenen. Wij zullen veelmeer beweren dat hij zijn verstand niet machtig is, aangezien hij ongerijmde dingen met elkander vermengt. Deze wonderbaarlijke verwarring der aangelegenheden ontspringt aan de verwarde begrippen waardoor hij de zaken niet kan onderscheiden, omdat hij ze zich anders voorstelt dan ze daadwerkelijk in elkaar zitten. Het is daarom nodig, dat men zich juiste denkbeelden vormt op grond waarvan men de zaken van elkander onderscheidt, wanneer men wil beweren dat men verstand heeft. Wanneer wij aangelegenheden door begrip van elkander onderscheiden, moeten wij datgene eraan ontkennen waarin ze niet op elkander lijken, en ze daarentegen datgene toeschrijven waarin ze overeenkomen. Wij moeten de aangelegenheden met elkander vergelijken en er hierdoor over oordelen. Hieruit bestaat de tweede eigenschap van het verstand. Beide stemmen uiterst nauwkeurig overeen. Men kan de vergelijking der aangelegenheden niet scheiden van het onderscheiden der denkbeelden, wanneer men niet het ganse begrip omver wil stoten. De voorbeelden die wij betreffende het onderscheid der begrippen hebben aangevoerd, dienen ook in dit geval ter verheldering. De ervaring leert ons, dat men slechts tweeërlei zaken kan vergelijken. Wij moeten ons hetzij aanwezige, hetzij afwezige dingen voorstellen. In beide gevallen kan men een bijzonder verstand

tonen. Er zijn daarom twee soorten verstand mogelijk, die zich in bepaalde gradaties van elkander onderscheiden. Het ene noemen we het algemene verstand, en het andere geven we de naam van het hogere en edelere. Beide vereisen een bijzondere kanttekening. Wij verstaan onder de eerste soort van het verstand datgene, wat met behulp van denkbeelden de aanwezige zaken onderscheidt, en zich met datgene bezighoudt wat ons in de zin valt en dat van daaruit oordeelt. Enkele voorbeelden zullen de stelling verduidelijken. Wanneer wij twee huizen van verschillende grootte beschouwen, stellen wij ons hiervan begrippen voor, die met de verschillen ervan overeenkomen. De ene keer richten wij onze gedachten op de bouw ervan, doordat wij ons de uiterlijke gedaante ervan voorstellen; dan evenwel weer op hun inwendige hoedanigheid, wanneer we de inrichting van het ene onderscheiden van die van het andere. Wij voegen ons oordeel eraan toe, wanneer we een vergelijking willen maken tussen beide. En waarvan getuigt dit oordeel? Wat geven wij hierdoor anders te kennen, dan dat wij verstand bezitten? Wij nemen dit in al onze handelingen waar, wanneer we over dingen oordelen die bij ons aanwezig zijn. De bezigheden der kinderen kunnen voor ons deze zaak verhelderen. Wij beweren van een kind dat het verstand heeft, wanneer wij bemerken dat het tussen twee zaken een onderscheid maakt. Wij zien dit, wanneer het bijvoorbeeld met zijn speelgoed omgaat, want nu eens kiest het dit stuk en dan weer het andere, al naar gelang het met zijn bedoelingen overeenkomt. Al deze voorstellingen hebben betrekking op specifieke gevallen. Wanneer wij over aanwezige zaken oordelen, moeten wij steeds begrippen vormen van specifieke dingen. Hoe veel edeler echter, hoeveel voortreffelijker nog moet het verstand genoemd worden dat zich van afwezige dingen begrippen vormt, en over algemene zaken in staat is te oordelen! Zo'n verstand stelt zich iets voor, zonder dat het zijn zintuigen beroert. Hij bezit het vermogen om de eigenschappen van een ding zeer precies in te zien. Men ziet hem alles wat hij daarbij aantreft zo nauwkeurig mogelijk on-

derscheiden. Hij weet dit alles op specifieke gevallen toe te passen. We kunnen ons dit zeer levendig voorstellen, wanneer wij onze gedachten op voorbeelden richten waarbij men dit aantreft. De zielen van de mensen zullen ons hiervan kunnen overtuigen. De voorstelling van een gebouw geeft ons aanleiding tot een hoofdbegrip. Zodra men ons een gebouw noemt, onderscheiden wij het van alles wat niet met dit idee verknoopt is. Wij concluderen meteen, dat men verscheidene materies moet vooropstellen, voordat men datgene kan samenvoegen wat men een gebouw noemt. Dit algemene begrip passen wij toe op specifieke gevallen. Wij komen bij de idee van een gebouw op de verschillende soorten daarvan, aangezien wij ons nu eens een heilig, dan weer een wereldlijk, deels een prachtig, deels een gering gebouw voorstellen. Al deze begrippen duiden op de voortreffelijkheid van ons verstand. Deze kenmerken treffen wij bij alle mensen aan die het juiste gebruik van hun vernuft hebben. Al hun handelingen ontspringen aan een hoofdbegrip dat zij zich tot leidsnoer gemaakt hebben waarnaar zij zich in specifieke gevallen richten. Hoe verheven is het verstand van een geleerde, wanneer hij de algemene waarheden beschouwt, en wanneer hij van het aanwezige naar het afwezige, en in tegendeel van het afwezige naar het aanwezige concludeert! Welk een voorkeur verkrijgt hij boven vele anderen, wanneer men de grootte van zijn verstand beschouwt! Hoe kenmerkend onderscheidt dit zich van het gewone, dat slechts aanwezige zaken door de denkbeelden onderscheidt! Wie de hogere graad van het verstand bezit, kan ook datgene bedenken waartoe de mindere geschikt is. Doch het tegendeel kunnen wij niet beamen. Wij kunnen niet beweren, dat het wezen waarbij wij een lage graad van het verstand aantreffen, noodwendig ook de hogere graad bezit. Wanneer wij dus onze strijd op een verstandige wijze beslechten en onze twijfelaars op andere gedachten willen brengen, moeten de verdedigers van het dierlijke verstand uitleggen welke soort zij bedoelen, en ons

betreffende ieder dier aantonen dat men bij dezen de kenmerken en eigenschappen van verstandelijke wezens aantreft.

Het eerste kenmerk, door Christlieb Traugott Bierling uit Luppa.

Mijne heren,

In de zintuiglijke organen die men bij alle dieren waarneemt, worden door de aangelegenheden die zich buiten hen bevinden, net zoals bij ons mensen, bepaalde impressies gemaakt. De aangelegenheden die de werktuigen van hun zintuigen beroeren, zijn dus niet gelijk. Zo zijn ook de voorstellingen die door hen in de ziel naar voren worden gebracht, van uiteenlopende aard. Onmogelijk kunnen de katten van een muis en een jonge hond gelijke beelden hebben. Want wanneer ze gelijk zouden zijn, dan zouden de katten de jonge hond net zo achternalopen als ze bij de muizen plegen te doen. Aangezien zulks echter nimmer geschiedt, is het duidelijk, dat de dieren tussen de lichamelijke dingen een onderscheid weten te maken. Over deze vaardigheid der dierlijke zielen is reeds hiervoor tot genoegen gesproken geworden. En ik twijfel er niet aan, dat allen die het eerste bewijs aangehoord en afgewogen hebben, onze mening hierin zullen bijvallen. Slechts dit, mijne heren, kunnen wellicht onze tegenstanders niet toegeven, dat een dergelijk vermogen bij alle dieren moeten worden aangetroffen. De handeling der ziel, die tussen verschillende dingen een onderscheid bemerkt, komt hen te edel voor, als dat ze deze ook aan de dieren - die de mensen gewend zijn om ze in het algemeen met verachtelijke ogen te aanschouwen - zouden toeschrijven. Doch, mijne heren, moet niet eenieder wormpje, al is het ook nog zo klein, wanneer het wil, tot behoud van zijn leven het benodigde proviand zoeken? Hoe kan het dat echter vinden, wanneer het zich van de voedingsmiddelen in het geheel geen voorstelling kan maken? Hoe komt het dan, dat eenieder dier uit verschillende samenstellingen van spijzen er die uitneemt, welke voor hem het nuttigste zijn? Iedere rups pleegt zich met een bepaald soort

blad te voeden. Zet men hem op een plek waar meer dan honderd soorten bladeren door elkander gemengd liggen, dan zal het altijd die er weten uit te zoeken welke hem tot zijn eigen gebruikelijke voeding dienen. Is die bijvoorbeeld van een kersenboom geweest, dan kruipt hij net zolang onder de bladeren rond tot hij een kersenblad vindt. En zodra hij dat gevonden heeft, blijft hij daaraan hangen en verteert het. Er moet dus in de ziel van de rups een zeer helder begrip kunnen worden aangetroffen aangaande de kersenbladeren. Want ook al zijn veelvuldige impressies[17] door de overige bladeren door de werktuigen der zintuigen bij hem gemaakt, laat hij zich toch geenszins van de eenmaal verkregen voorstelling afbrengen. Hij laat ieder blad liggen waaraan hij niet de eigenschappen van een kersenblad aantreft. Zodra hij ze echter aan eentje gewaarwordt, blijft hij daarbij. Zou nu bij een zo gevormde kwestie iemand kunnen loochenen, dat de rupsen het vermogen bezitten om tussen sommige dingen een onderscheid te maken? Naar waarheid, wanneer een kind tussen zovele soorten bladeren net dat, wat men het van tevoren heeft doen leren kennen, wederom weer weet uit te zoeken, houdt iedereen het voor een werking van zijn verstand. Waarom wil men dus beweren dat een rups de kracht tot onderscheiden mist, terwijl hij op dit vlak op dezelfde manier handelt waaruit men de vaardigheid van een kind beoordeelt? Er is een soort kleine waterspinnen die er roodachtig uitzien, en zo klein zijn dat de grootste daarvan nauwelijks bij een linze in de buurt komen. Men heeft tegenwoordig door de beste vergrootglazen nog geen ogen aan hen ontdekt. Ze kunnen dus hetzij in het geheel niet zien, of hun ogen zijn op zijn minst in de hoogste graad zacht en klein. Met deze waterspinnen heeft men een zeer merkwaardige ervaring. Zodra men meel op het water strooit waaronder ze zich ophouden, komen ze in groten getale naar boven en verteren het. Ze moeten dus noodzakelijk van het meel en de smaak en het nut daarvan een heldere voorstelling hebben. Zijn ze met

[17] “Bewegungen”.

ogen begiftigd, dan worden de meelkorreltjes daarin onfeilbaar afgebeeld. Zijn ze evenwel niet van ogen voorzien, dan moet het meel hun hetzij door de geur, of door het gevoel bekend worden. Het geschiede hoe het geschiede, toch wordt hieruit duidelijk dat ze het meel van andere dingen weten te onderscheiden.

Hoe precies kent niet ieder dier zijn partner? Het moet dus onfeilbaar bepaalde kenmerken hebben die het het onderscheidt aanduiden. Men heeft vele dieren die elkander aan de stem herkennen. Van de vogels is dit een bekende kwestie. Ook de veldkrekel met mols-poten levert er een bewijs van. Wanneer het mannetje op een bepaalde manier begint te tsjirpen, wordt het vrouwtje in de verte, waar het geheel van hem afgezonderd is, meteen opmerkzaam en zoekt haar partner.

Wie is het onbekend, hoe zorgvuldig eenieder dier zich voor zijn vijand in acht neemt? Wanneer het dit echter doet, moet het reeds een keer door de uiterlijke zintuigen afstotelijke voorstellingen daarvan hebben verkregen. Want zou het in het geheel geen beeld van hem hebben, en zou het hem niet van andere dingen die het geen schade toevoegen, onderscheiden, dan was er geen reden voorhanden waarom het voor zijn vijand zou moeten vluchten. Hoe precies kent niet een kloek de valk, die haar jongen naar het leven staan? En hoeveel moeite doet ze niet, om haar toom tegen diens aanvallen te beschermen, ook als ze nog ver van deze verwijderd zijn? Men noeme mij één enkel dier dat niet kan onderscheiden wat nuttig en schadelijk voor hem is.

De slakken ruiken van verre de salade en het groene dat zij plegen te eten, en komen in beweging wanneer men dit naar de plek brengt waar ze zich ophouden, ook als ze er niets van zien. Zo helder zijn hun voorstellingen, en zo handig weten ze hun voedsel aan de geur te herkennen. De waterkevers ruiken zo sterk, dat ze de uitwasemingen van een dode hond op meer dan duizend passen gewaarworden en naar hem toevliegen. En hoe zou het wel komen, dat de bijen dikwijls naar de afgelegenste

oorden vliegen, wanneer ze niet door de geur der bloemen er naartoe werden getrokken? Men weet, mijne heren, dat sommige dieren, vooral de insecten, door het gevoel van de dingen die buiten hen zijn, bepaalde voorstellingen verkrijgen. Daarom zijn ze ook door de Schepper met bijzondere voelhorens uitgerust geworden. Met deze plegen ze bij het drinken de sappen en vochtigheden aan te voelen en te proeven. Enkele kleine wormen hebben in de pootjes een bijzondere bekwaamheid om te voelen. Wie weet niet, welk zacht gevoel er in de pootjes van de spinnen zit? Ze merken het spoedig wanneer slechts de geringste beweging in hun web gemaakt wordt. Deze kunstige diertjes zijn met bijzondere spintepels uitgerust, waarvan het aantal bij sommige tot in de 400 loopt. Nu eens wordt de draad uit vele, dan weer uit weinige getrokken. Dit ondervindt de ziel van de spin uiterst precies, en hij weet de sterkte en dikte van de draad duidelijk via de pootjes te onderscheiden. Hoe groot moet dan ook de hoeveelheid beelden zijn die dikwijls in de zielen van de kleinste dieren kan worden aangetroffen! Ook wanneer vele onder hen een zeer enge ruimte hebben waarin ze zich ophouden, kan niettemin een ongelofelijk aantal bewegingen[18] daarin teweeg worden gebracht. De delen die zo klein zijn dat wij ze in het geheel niet meer met onze zintuigen kunnen onderscheiden, brengen in de zintuiglijke organen van sommige dieren impressies teweeg. Men beschouwe slechts een hond, die naspeurt over welke weg een mens gelopen heeft. Hoeveel duizenden geurstofjes van verscheidene dingen beroeren niet zijn neus? Het is echter niet genoeg, dat ze die beroeren, want de hond moet ieder ervan onderscheiden van die, welke door de voetstappen van zijn baasje zijn achtergebleven. Hij moet zich de impressie die hij anders door de geur van zijn baasje onderkend heeft, bij diens afwezigheid als aanwezig voorstellen. Hij moet alle geurstofjes die zich onderweg aan hem presenteren, vergelijken en er goed op letten welke afkomstig zijn van de

[18] “Bewegungen”. In deze passages kunnen zowel ‘bewegingen’ als ‘impressies’ worden bedoeld.

voetstappen van zijn kostwinner of van andere dingen. Het zou mij niet moeilijk vallen, u in duizend voorbeelden aan te tonen dat in de zintuiglijke organen der kleinste diertjes, soms gaandeweg, soms plotseling, zovele en onderscheidene impressies ontstonden als in de neus van een speurhond werden opgewekt. Waarom zouden wij dan verder twijfelen aan de kracht waardoor de dierlijke zielen zich denkbeelden, beelden, begrippen en gedachten vormen aangaande de stoffelijke dingen? Waarom zouden wij aan hen niet de bekwaamheid toeschrijven, dat ze de uiterlijke dingen door heldere en duidelijke voorstellingen van elkander kunnen onderscheiden?

Het tweede kenmerk, door Christhold Mylius uit Reichenbach bij Königsbrück.

Mijne heren,

De zielen der dieren onderscheiden niet slechts de gewaar geworden zaken van elkander, doch oordelen daar ook over naar de denkbeelden en voorstellingen die ze door de zintuiglijke organen verkrijgen. Men verwondere zich niet wanneer ik zeg, dat de dieren oordelen. Er is geen gebrek aan kentekenen waaruit deze waarheid helder wordt. Onze zielen oordelen net zo vaak als ze twee zaken door middel van hun denkbeelden, waardoor ze zich deze voorstellen, met elkander vergelijken, en hetzij een gelijkenis, of verschil aan hen waarnemen. En precies dit doen de zielen der dieren. Dat kan niet anders zijn, aangezien ze dingen die verschillend zijn, tegelijkertijd op een onderscheidene wijze ondergaan. In dit geval is de ziel genoopt om aan één zaak niet de voorkeur te geven boven de andere. Welke mens zou bij het aanschouwen van een kachel en een bank zeggen, dat de kachel een bank is? Kon men echter geloven, dat de ziel van een dier dat deze twee dingen tegelijk ziet, de beide denkbeelden daarvan met elkander verbindt? Dat is onmogelijk, aangezien in de ogen van het dier daarvan twee gans onderscheiden beelden worden gemaakt. De zielen der dieren verknopen ook het ene denkbeeld met het andere, wanneer ze in een aangelegenheid menigerlei eigenschappen gewaarworden. Want welk dier zou een ding waarvan het een aangename gewaarwording heeft, niet voor aangenaam houden? Welk dier zou een voorwerp dat het pijn veroorzaakt, niet als iets onaangenaams onderkennen? Zo veelvoudig derhalve de gesteldheden zijn die de zielen der dieren in de uiterlijke aangelegenheden door de zintuigen opmerken, zo veelvoudig zijn ook hun oordelen. Een bij kan van twee verschillende bloemen die hij tegelijk ziet, onmogelijk eenzelfde voorstelling

hebben. Hij moet dus de ene van de andere onderscheiden. Betekent dat niet, dat hij oordeelt? Wanneer een hond de voetstappen van zijn baasje en de voetstappen van een andere mens door de geur tegelijkertijd gewaarwordt, merkt hij ogenblikkelijk het verschil en gaat de weg die zijn baasje gegaan is. Betekent dat niet, dat hij oordeelt? Op dezelfde manier oordeelt een dier, wanneer het datgene wat het gewaarwordt, afzet tegen datgene wat de fantasie het voorstelt aangaande een voordien ondervonden zaak die met de huidige overeenkomt. Wij treffen dit aan bij de kleinste en geringste dieren. Wanneer de veldsprinkhaan in zijn fantasie geen idee zou hebben van het tsjirpen van zijn partner, en zou hij niet gewaarworden dat het huidige tsjirpen net zo is als dat, wat hij eerder heeft ervaren, dan zou hij nimmermeer op de partner toe ijlen en haar zoeken. Wat meent ge, mijne heren, doet deze veldsprinkhaan, door het volgen van de lokstem van zijn partner, niet precies datgene wat een mens doet wanneer hij door iemand anders geroepen wordt? Een dier oordeelt dus, doordat het via de fantasie ervan verzekerd wordt, dat het tegenwoordige overeenkomt met een eerder gewaargeworden aangelegenheid. Ik schrijf de dieren niet een zo lang overleg toe als een mens dat pleegt, wanneer deze een moeilijke kwestie moet uitvoeren. Het oordeel der dieren is zeer kort samengesteld, want het denkbeeld ontstaat in de fantasie op het moment dat de ziel iets gewaarwordt wat in het brein een dusdanige prikkel veroorzaakt als daarin eerder veroorzaakt is. Mijn tegenstanders zullen mij onfeilbaar hier nog de volgende tegenwerping maken. Wanneer alle dieren een dusdanige fantasie hadden waardoor ze de aangelegenheden met elkander vergeleken, zouden ze ook allemaal in staat zijn om kunsten te leren. Wie echter zou een vlieg of een kever kunnen africhten? Mij dunkt echter, dat zij in hun conclusies iets te overijld zijn. Waaruit volgt, dat wanneer de genoemde dieren niet geschikt zijn voor de ene soort van gewenning, ze voor geen enkele geschikt zijn? Ieder dier went zich die toestand aan, door dewelke zijn zintuigen het meest geprikkeld

worden. Vliegen en kevers wennen zich dingen aan die hun zintuiglijke organen het aangenaamst aandoen. En hieruit bestaat nu juist de kracht van hun oordeel. Men zou de daden der dieren onmogelijk kunnen verklaren wanneer men niet zou willen aannemen, dat ze aangelegenheden die ze ondervonden hebben, met elkander vergeleken en daarover oordeelden. Een mens zou niet van een spijs kunnen genieten, wanneer hij in het geheel niet bedacht of ze hem aangenaam of onaangenaam zou zijn. Net zomin is het mogelijk, dat een spin naar de vlieg zou springen wanneer hij niet zou hopen daarmede zijn honger te stillen. Doch juist op dit punt oordeelt hij. Want hoe kan men hopen zonder oordeel? Van Leeuwenhoek zag ooit in zijn tuin tussen een zwaluw en een mordelle een wonderlijke strijd. De zwaluw achtervolgde de mordelle over een dijk. De mordelle wist zich in een ruimte van honderd schoenen[19] zo kunstig in de vlucht te wenden, dat de zwaluw hem niet te pakken kon krijgen. De mordelle lag bij het vliegen steeds rond de zes schoenen op hem voor, doordat hij zich bij het vliegen enkel en alleen in krommingen voortbewoog. Deze jacht werd door beide dieren met een onvermoeide monterheid voortgezet, zodat Van Leeuwenhoek uit gebrek aan tijd er tenslotte vandoor moest gaan. Wat dunkt u, hoog te eren heren: zouden deze zwaluw en deze mordelle niet geoordeeld hebben? Hoe zou het anders mogelijk zijn geweest, dat de zwaluw zijn achtervolging had voortgezet, en de mordelle hem steeds geprobeerd had te ontwijken? Men geve mij een voorbeeld van een nóg zo gering dier, dat in zijn gewaarwordingen niet de ene kwestie met de andere zou vergelijken. Wij kunnen dus met bestendige waarheid zeggen, dat alle dieren door de gewaarwording over de uiterlijke dingen oordelen.

[19] Oude afstandsmaat.

Tot besluit.

Mijne heren,

Zou onze twijfelaar nog in de toestand verkeren waarin hij ons, bij de aanvang van dit filosofische dispuut verzekerde dat hij het bestaan van het verstand der dieren noch kon bevestigen, noch ontkennen? Zou hij in de gedachten die ter verdediging van het dierlijke verstand gepresenteerd zijn geworden, niets vinden wat hem zou kunnen nopen om zijn oordeel te veranderen? Hoe gevoeliger een waag is, des te sneller wordt hij ook door een klein gewicht bewogen. Ik kan mij dus niet inbeelden, dat de argumenten die wij aan de scherpzinnigheid van onze twijfelaar ter beoordeling hebben onderworpen, zijn gemoed nog in de rust zouden laten waarin hij ons te verstaan gaf, dat de menselijke scherpzinnigheid niet vermogend zou zijn om onze strijd te beslissen. De ongerijmde gevolgtrekkingen waarmede onze tegenstander ons trachtte te bestrijden, laten zich uit datgene wat men tot bewijs van het dierlijke verstand gezegd heeft, in het geheel niet herleiden. Het is gans verkeerd, dat het wezenlijke onderscheid tussen de zielen der mensen en dieren zou wegvallen, aangenomen dat de methode om conclusies te trekken, waarvan men zich bij de bewijzen bedient, geldig is. De verdedigers van deze bewijzen hebben het voorgesteld alsof de kunst waarmede men de waarheid verdacht wilde maken, uit een zinrijk rookgordijn bestaat. Dit kan aan het inzicht van onze twijfelaar niet verborgen zijn. Er was bij het slot van het antwoord op de uitgedachte tegenwerpingen nog zoveel duister, bijvoorbeeld hoe het verstand der dieren van het verstand der mensen kon worden onderscheiden. Doch ook hierover is genoegzaam verklaard geworden. Wij mensen zijn verstandelijke schepselen, aangezien we de aangelegenheden door bepaalde denkbeelden van elkander onderscheiden, en al naar gelang van de overeenkomst of het verschil erover op een bevestigende of

ontkennende wijze oordelen. Deze beide eigenschappen vinden we bij alle dieren. Waarom zou men dan ontkennen dat ze verstand hebben? De natuurlijke aandrift die ze bij bepaalde dingen hebben, kan niet anders werken dan dat hun zielen zich een aangelegenheid onder een aangenaam of onaangenaam beeld voorstellen. Een dierlijke ziel zonder verstand kan men zich daarom in het geheel niet voorstellen. Deze stelling wekt bij sommigen verwondering, omdat zij gewend zijn om altijd aan een menselijk verstand te denken wanneer zij over een verstand horen spreken. Over het menselijke verstand kan datgene worden gezegd, wat de wijze en goedige Schepper aan het dierlijke heeft gegeven. De overige eigenschappen ervan zijn echter veel voortreffelijker. Het verstand, dat alle dieren gemeen hebben, heeft slechts zintuiglijke denkbeelden. Het neemt de overeenkomst en het onderscheid der zaken niet anders waar, dan wanneer de zintuigen werkelijk door iets worden aangeraakt. Het oordeelt dus ook slechts over de lichamelijke zaken naar de gewaarwordingen. Daarentegen bezit het menselijke verstand een veel grotere, sterkere en edelere kracht. Het kan zelf de denkbeelden in afwezigheid van de zaken met elkander vergelijken, en daardoor niet slechts algemene oordelen vellen, doch ook de veelvoudige wijzen daarvan in een verbinding brengen die lijken op een ordentelijk, wijdlopig en prachtig gebouw. Dat is het voordeel van het verstand waaruit het menselijke vernuft bestaat. De wijze van concluderen waarnaar men het verstand der dieren bewezen heeft, is daarom onberispelijk. Het ongerijmde wat men daaruit denkt af te leiden, is zonder enige grond. De bewijzen zijn bondig en zo duidelijk, dat noch onze twijfelaar deze naam[20], noch onze tegenstanders hun bezwaren langer zullen kunnen volhouden.

[20] Onduidelijk.

